

Česká zemědělská univerzita v Praze

Fakulta životního prostředí

Katedra aplikované geoinformatiky a územního plánování

Bakalářská práce

Změny prostorové organizace města Minsk

Bakalant: Hrazhyna Yanushkevich

Vedoucí práce: Ing. Jan Šlemr

© 2017 ČZU v Praze

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Fakulta životního prostředí

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Hrazhyna Yanushkevich

Územní plánování

Název práce

Změny prostorové organizace města Minsk

Název anglicky

Changes in spatial structure of Minsk city

Cíle práce

Cílem práce je popsat základní rysy územních plánů města Minsk od konce 2. světové války do současnosti z hlediska základních koncepčních cílů plánů. Na příkladu dvou vybraných sídlišť studentka identifikuje prostorový průřez základních rysů územních plánů do nižšího měřítko podrobnosti územně plánovací dokumentace.

Metodika

V literární rešerši studentka přiblíží názory na pojem sídliště v běloruském, respektive sovětském kulturním kontextu. Formou kompilace vlastní analýzy vydaných územních plánů s komentáři z odborné literatury definuje jednotlivé etapy vývoje územních plánů města Minsk z hlediska základních kompozičních aspektů.

V druhé části práce studentka na příkladu dvou vybraných sídlišť zdokumentuje provázanost hlavních prostorových rysů daných územním plánem s nižším měřítkem územně plánovací dokumentace; zaznamená vývoj v čase a identifikuje faktory, které měly na výsledný stav vliv.

Doporučený rozsah práce

40 stran

Klíčová slova

Minsk, územní plán, Čižovka, Lošica

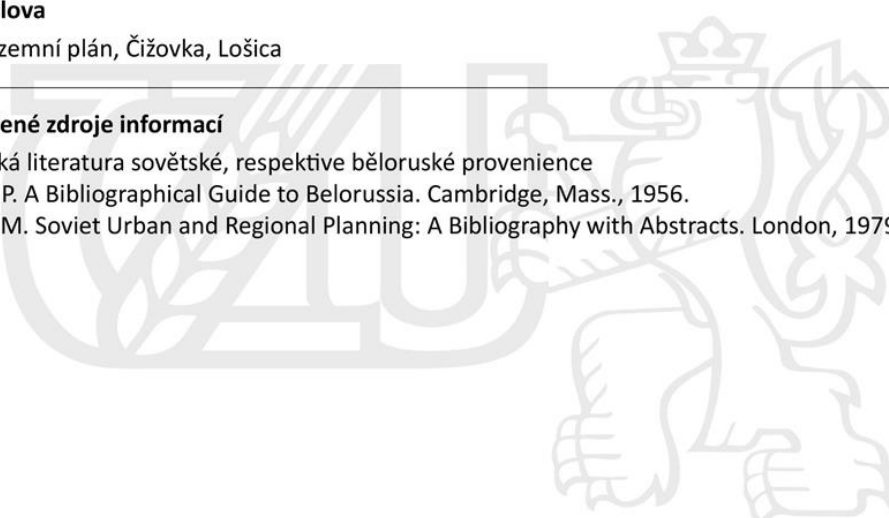

Doporučené zdroje informací

Autentická literatura sovětské, respektive běloruské provenience

Vakar N. P. A Bibliographical Guide to Belorussia. Cambridge, Mass., 1956.

White P. M. Soviet Urban and Regional Planning: A Bibliography with Abstracts. London, 1979.

Předběžný termín obhajoby

2016/17 LS – FŽP

Vedoucí práce

Ing. Jan Šlemr

Garantující pracoviště

Katedra aplikované geoinformatiky a územního plánování

Elektronicky schváleno dne 5. 4. 2017

doc. Ing. Petra Šimová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 5. 4. 2017

prof. RNDr. Vladimír Bejček, CSc.

Děkan

V Praze dne 21. 04. 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, pod vedením Ing. Jana Šlemra, a že jsem uvedla všechny literární prameny a publikace, ze kterých jsem čerpala.

V Praze dne 20. 4. 2017

Poděkování

Ráda bych poděkovala panu Ing. Janu Šlemrovi, vedoucímu mé bakalářské práce, za odborné vedení a cenné rady a připomínky, které mi pomohly zpracovat tuto bakalářskou práci

V Praze dne 20. 4. 2017

Abstrakt

Předmětem studia je proces rozvoje města Minsk.

Cílem této práce je studie hlavních tendencí územních změn města Minsk, studie plánu města v letech 1940, provedena srovnávací analýza dvou minských sídlišť (Lošica a Čižovka).

Byla provedena studie projektových řešení území Minsku, plánu města a tendence územní a ekonomické transformace města, definována hlavní urbanistická řešení pro městské plánování.

Předloženy výsledky studie prostorového uspořádání města Minsk. Provedena srovnávací analýza dvou minských sídlišť (Lošica a Čižovka).

Výsledky tohoto výzkumu mohou být použity pro vzdělávací a vědecké činnosti, územní plánování, urbanismus.

Klíčová slova:

Urbanizace, územní změny, Minsk, městská část, sovětské město.

Abstract

The object of this work is the city of Minsk as a territorial socio-economic system.

The aim of this work is to study the main trends of spatial changes of Minsk, the study plan of the city in the 1940-ies, comparative analysis of the neighborhoods of the city (the Loshitsa and Chizhovka).

Researched design solutions Minsk, considers the plans and trends of the spatial-economic transformation of the city, identifies the main urban solutions for city planning.

Presents results of a study of the spatial organization of the city of Minsk Carried out a comparative analysis of two residential areas of the city of Minsk (the Loshitsa and Chizhovka).

The results of this study can be used in educational and scientific activities in the field of urbanization, urban planning.

Keywords:

Urbanization, spatial variation, Minsk, district, soviet city

Obsah

1 Úvod	9
2 Cíle	10
3 Metodika	11
4 Teoreticko-metodické základy územního rozvoje města	12
4.1 Sídliště jako objekt studie	12
4.2 Základní tendence územní transformace města Minsk	20
5 Projektová řešení města Minsk v letech 1940	24
5.1 Plán města v letech 1940 a jeho rozvoj	24
6 Analýza obytných čtvrtí Minsku a jejich územní změny v letech 1945-2015	38
7 Diskuse	51
8 Závěr	52
9 Seznam použité literatury	53

1 Úvod

Významný vliv na rozvoj městských systémů ve světě má rozvoj globálního trhu, svobodný pohyb obyvatel s cílem získání nejlepších životních podmínek a zvýšení mobility finančních a pracovních zdrojů. Výsledkem je nárůst konkurence mezi velkoměsty ve snaze přilákat obyvatele a investice, což vede všechna města k potřebě zhodnotit svou konkurenceschopnost a individualitu. Urbanizace je zároveň procesem nerovnoměrným a majícím svá specifika a povahu ve státech s odlišným stupněm rozvoje.

Právě velkoměsta mají schopnost zajistit značnou návratnost investic, nabídky a poptávky inovací, realizaci rozsáhlých investičních projektů společně s využitím a rozvojem lidského potenciálu. Vezmeme-li v úvahu vedoucí roli měst v ekonomickém rozvoji států, ve zvyšování konkurenceschopnosti národní ekonomiky, je nezbytné použít veškerý soubor možností, zaměřených na realizaci a rozvoj potenciálu měst, s cílem zvýšení konkurenceschopnosti národní ekonomiky. Řešení takto složitých úkolů vyžaduje vytvoření teoreticko-metodického základu pro chápání zákonitostí územní organizace měst.

2 Cíle

Cílem práce je vymezení základních tendencí územních změn města Minsk, studie plánu města v letech 1940, studie architektonických řešení a provedení srovnávací analýzy sídlišť v Minsku (Lošica a Serebrjanka).

Pro dosažení tohoto cíle jsou stanoveny následující úkoly:

- studie teoreticko-metodických základů územního rozvoje města;
- studie projektových řešení města Minsk v letech 1940;
- zhodnocení satelitních čtvrtí města Minsk a jejich územní změny v letech 1945-2015.

Objektem bakalářské práce je město Minsk jakožto územní sociálně-ekonomický systém národní ekonomiky.

Předmětem studie jsou faktory, zákonitosti a tendence v územní organizaci města a územním rozvoji města Minsk.

Při vypracování bakalářské práce byla použita široká škála odborné literatury. Sociálně-ekonomické aspekty řízení na municipální úrovni jsou popsány v následujících pracích autorů E. G. Trubiné, A. I. Tatarkina, V. E. Seliverstova, J. V. Savěljeva, O. A. Romanové, E. M. Razumovské, A. S. Puzanova, V. N. Leksina, N. V. Zubareviče, V. S. Znadvorova, B. S. Žichareviče, A. G. Granberga, E. G. Animicy.

3 Metodika

Metodický a teoretický základ studie tvoří odborné práce zahraničních a domácích vědců, které jsou věnovány metodickým a teoretickým otázkám studia a plánování satelitních čtvrtí.

V procesu vypracování závěrečné kvalifikační práce byly použity následující metody: analýza, syntéza, zobecnění, seskupení, plánování, předpověď.

Pro získání klíčových výsledků bude v práci použita metoda „výsledků pozorování urbanistické polohy a rozvoje sídlišť“.

Struktura práce je podmíněná cílem a úkoly studie a skládá se z úvodu, základní části obsahující tři kapitoly, závěru a seznamu použitých zdrojů a literatury.

V úvodu práce je odůvodněna aktualita tématu studie, vymezeny úkoly a cíl práce, vymezen předmět, objekt, praktický a teoretický význam, přínos práce pro vědu a informace o aprobaci výsledků práce.

V první kapitole „Teoreticko-metodologické základy územního rozvoje města“ jsou definovány hlavní zákonitosti a tendence územní a ekonomické transformace města, stanoveny zvláštnosti urbanistických procesů v Bělorusku; systematizován teoreticko-metodologický přístup v rámci územního rozvoje města Minsk.

Druhá kapitola obsahuje popis projektových řešení území města Minsk, studie plánu města, zjištění hlavních urbanistických řešení pro plánování města.

Ve třetí kapitole jsou předloženy výsledky studie územní organizace města Minsk. Provedena srovnávací analýza dvou sídlišť města Minsk (Lošica a Serebrjanka).

V závěru jsou zformulovány hlavní závěry a návrhy vyplývající z provedené studie.

4 Teoreticko-metodické základy územního rozvoje města

4.1 Sídliště jako objekt studie

Začneme analýzou vzniku pojmu „sídliště“ v různých světových zemích.

Poprvé v roce 1946 bylo A. A. Galaktionovem v jeho disertační práci „Současné problémy při plánování a výstavbě nových obytných čtvrtí ve velkoměstech“ navrženo rozdělení města na obytné jednotky – sídliště s potřebnou škálou infrastruktury a veřejným parkem pro usnadnění komunikace obyvatel. Myšlenky Galaktionova byly založeny na přesvědčení, že „obyvatelé sídliště budou izolováni od rozvíjející se městské dopravy; obyvatelé města budou mít zeleň poblíž svých obydlí a budou izolováni od hektičnosti města; pro odpočinek obyvatel a dětí budou k dispozici bezpečné a klidné pěší komunikace; veřejné volné prostory přispějí k rozvoji tělesné kultury a člověk bude obklopen přírodou ve městě“.¹

Myšlenka vytvoření sídlišť se v té době rozšířila také do zemí Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP), ve kterých probíhala rozsáhlá rekonstrukce měst po zničení během druhé světové války. Například, v řadě měst v NDR (Dráždany, Magdeburg, Eisenhüttenstadt, Berlín, Lipsko) proběhla v druhé polovině 50. let výstavba sídlišť skládajících se z velkých obytných domů, škol, předškolních zařízení, kulturních a bytových institucí. V roce 1959 byla Německou stavební akademií vydána práce „Socialistické obytné sídliště“, ve které byly shrnuty základní principy vytvoření socialistických sídlišť (projekt plánování sídlišť v Hoyersvertu, Schwedtu, pod vedením prof. R. Paulika, okres Zeeforshtadt, Dresden, 1958, sídliště Striesen, Dresden, 1956, projektová kancelář hl. arch. Dresdenu).²

Podle studií Duafang Lu byl koncept sídliště poprvé použit v Číně při vypracování předběžného územního plánu města Peking v roce 1957 jakožto základní obytná jednotka. Řada článků věnovaných sovětskému modelu plánování rezidenčních oblastí, v nichž byly zkoumány projekty SSSR a Východní Evropy, byla přeložena do čínského jazyka. V roce 1958 se v Číně rozšířily debaty ohledně budoucí výstavby sídlišť. Navrhoval se „přímý

---

¹Galaktionov A. A. „Současné problémy při plánování a výstavbě nových obytných čtvrtí ve velkoměstech“: dis. kand. arch.: 18.00.04/ Galaktionov A. A. A. - M., 1946. – str. 57

²White P. M. Soviet Urban and Regional Planning: A Bibliography with Abstracts. London, 1979. – p. 25-27.

výklad“ sovětského modelu „sídliště“ s v té době existujícími standardy a předpisy, byli však i zastánci zachování tradičního plánování rezidenčních oblastí.³

Na základě provedené studie je třeba zmínit S. Keplera (1968), který se domníval, že sídlištěm „se rozumí buď území vynikající určitými přírodními prvky, nebo celek lidských činů a vzájemných vztahů, anebo – opět – území, na kterém mohou, i když ne nutně, existovat lidské činy a vzájemné vztahy“.⁴ Tento názor má svůj význam i v dnešní době, i když neřeší problém definice. Proto se odborníci v závislosti na charakteru svého oboru ve snaze definovat pojem sídliště zaměřují buďto na přírodní vlastnosti anebo na sociální vztahy.⁵

Existují také definice sídliště ze subjektivního hlediska, jež zdůrazňují psychologický stav a sebeidentifikaci obyvatel sídliště. Ve své studii Percik J. N. „Velké městské aglomerace: rozvoj, problémy v oblasti projektování“ napsal: „říkají-li lidé „moje sídliště“, obvykle to znamená, že našli místo pro bydlení, které jim poskytuje pocit sounáležitosti s ostatními lidmi, umožňuje cítit se součástí komunity, přesto, že se třeba jedná o malou komunitu, nikoli pouze pocit, že jsou součástí společnosti, i když velké“.⁶

Na základě výše uvedeného lze dospět k závěru, že neexistuje žádná jednotná definice pojmu sídliště. Rozpory při definici lze vysvětlit dvěma faktory. Za prvé, koncepce sídliště je složitá a obsahuje jak objektivní, tak i subjektivní prvky. Za druhé, sídliště se poměrně nedávno stalo předmětem vědeckých studií a převážná většina publikací na toto téma vznikla až v posledních desetiletích.

Existují také nejrůznější představy o sociálních vazbách v rámci sídliště, které zčásti závisí na faktorech, jako je věk, sociální skupina, etnický původ, příjem, rasa, životní styl a zvyky obyvatel sídliště.

Interakce sídliště s vnějšími jednotkami jsou důležité pro definování pojmu sídliště. Anoškin P. A. ve své práci „Územní předpoklady pro formování inovativního prostředí města“ napsal: „jasně definované sídliště může existovat i v tom případě, kdy nejsou jeho

---

³Senkevitch A. Soviet Architecture 1917-1962. A Bibliographical Guide to Source Material. Charlottesville, 1974. – p. 64.

⁴Anoškin P. A. „Odůvodnění územní reorganizace největšího města“ / P. A. Anoškin // Otázky nové ekonomiky. – rok 2013. – č. 1 (25). – str. 65-70.

⁵Percik J. N. „Velké městské aglomerace: rozvoj, problémy v oblasti projektování // Problémy rozvoje ruských aglomerací“. M.: Krassand, rok 2010. – str. 19-21.

⁶Percik J. N. „Velké městské aglomerace: rozvoj, problémy v oblasti projektování // Problémy rozvoje ruských aglomerací“. M.: Krassand, rok 2010. – str. 81-89.

obyvatelé mezi sebou vzájemně propojeni těsnými sousedskými či emočními vazbami. Z tohoto hlediska sídliště, jakožto městská jednotka, existuje díky nepřetržité vzájemné interakci jeho obyvatel s ostatními obyvateli žijícími mimo sídliště⁷. Tím pádem, vnější faktor může být stejně důležitý pro definování pojmu sídliště jako faktor vnitřní.

Na druhé straně, hranice sídliště závisí na zeměpisných vlastnostech území a jeho sociálních vlastnostech. Některá sídliště mají přesně vymezené přírodní a zeměpisné hranice určené železničními trasami, velkými ulicemi nebo dálnicemi, parky nebo řekami a zátokami, hornatou a vyvýšenou krajinou. Také sociální charakteristiky, jako je různá etnická příslušnost, rasa a třídní pospolitost, mohou rozdělovat území na jednotlivá sídliště.

Na základě provedené studie lze dospět k závěru, že sídliště je základním prvotním prvkem plánovací struktury města. Sídliště se skládá z komplexu obytných domů a v jejich blízkosti situované infrastruktury zajišťující každodenní potřebu obyvatel (předškolní zařízení a jesle, školy, jídelny, obchody s běžným zbožím), sportovišť a parků. Hranice sídliště jsou tvořeny silnicemi nebo obytnými ulicemi, příjezdovými cestami, pěšími komunikacemi nebo přírodními hranicemi.

Nyní se budeme věnovat otázce projektování sídlišť.

Ve sbírce předpisů SP 42.13330.2011 „Plánování měst. Plánování a výstavba městských a venkovských sídel“ se mluví o tom, že „rozměry sídlišť jsou určovány s přihlédnutím k rozsahu bytové výstavby, schválenému počtu podlaží, hustotě bytového fondu, rozsahu infrastruktury pro obsluhu sídliště, přírodním a dalším místním podmínkám zástavby. “Při projektování sídlišť je počítáno s jejich umístěním mimo dálnice a izolaci od tranzitní dopravy. Trasy hromadné dopravy, obsluhující přepravu v ulicích sídliště, musí zajistit srovnatelné dopravní podmínky pro všechna sídliště. Vzdálenost k zastávkám hromadné dopravy nesmí být delší než 500 m od nejvzdálenější bytové jednotky obytného domu na sídlišti“⁸.

Zároveň s tím se Anoškin P. A. ve své práci zmínil, že “velikost území a výpočet hustoty obyvatel sídliště jsou určeny podmínkami plánování na konkrétním území. Mezi tyto podmínky patří především přírodní terén a možnosti jeho využití, potřeba zachování

---

⁷Anoškin P. A. „Územní předpoklady pro formování inovativního prostředí města“ / P. A. Anoškin // „Inovativní rozvoj a ekonomický růst“. Sborník V. mezinárodní vědecké konference „Inovativní rozvoj a ekonomický růst“. – Moskva: RUDN, rok 2011. – str. 21-23.

⁸Plánování měst. Plánování a výstavba městských a venkovských sídel: sbírka předpisů SP 42.13330.2011. – M.: Veřejná akciová společnost „CPP“.

stávající zeleně a vodních ploch, snadnost dopravního spojení v rámci sídliště, obytné čtvrti a spojení s centrem města. Tvar sídliště na plánu ovlivňuje mimo jiné také konfigurace sítě silnic ve městě“.⁹

Na základě výše uvedeného lze dospět k závěru, že při vypracování projektů zástavby sídlišť je kladen zvláštní důraz na správné funkční územní plánování. V tomto případě je třeba zajistit následující funkční oblasti:

- 1) obytná zóna;
- 2) zóna škol a předškolních zařízení;
- 3) zóna infrastruktury;
- 4) zóna parků a sportovního areálu.

Obytná zóna musí být situována v periferní části sídliště, park – v centru sídliště, přičemž je nutné počítat s jeho eventuálním propojením se zelení obklopující sídliště.

Sanitární a hygienický význam zeleně spočívá v následujícím:

- 1) příznivém vlivu na teplotní režim vnitřních částí sídliště;
- 2) přímé ochraně jednotlivých částí území od nadměrné expozice slunce (zastínění přechodů a míst pro rekreaci);
- 3) snížení tvorby prachu;
- 4) příznivém psychologickém vlivu na lidský organismus;
- 5) možností trávení volného času obyvatel na čerstvém vzduchu a organizace jejich odpočinku v blízkosti obydlí.

Zóna škol a předškolních zařízení musí být izolována od silnic s frekventovanou dopravou. Je vhodné situovat tuto zónu mezi obytnou zónou a parkem na sídlišti za účelem izolace škol a předškolních zařízení od zóny obytných domů a vytvořit jednolitý celek zeleně propojením parku s městskou zelení. Připouští se také diferencované umístění zóny škol a předškolních zařízení v několika místech na sídlišti v zónách izolovaných od obytných domů.¹⁰

Je vhodné plánovat umístění obytných budov společně se zpracováním schémat infrastruktury.

---

⁹Anoškin P. A. „Územní předpoklady pro formování inovativního prostředí města“ / P. A. Anoškin // „Inovativní rozvoj a ekonomický růst“. Sborník V. mezinárodní vědecké konference „Inovativní rozvoj a ekonomický růst“ – Moskva: RUDN, rok 2011.– str. 97-105.

¹⁰Územní rozvoj městských systémů: učebnice / J. L. Anoškina a další; hlavní edice J. L. Anoškiné. – Perm: Ed. Permské národní výzkumné polytechnické univerzity, rok 2013. – str. 16-18.

Praxe ukazuje, že sídliště musí zahrnovat následující infrastrukturu:

- 1) klub;
- 2) plochy určené k provozování sportů;
- 3) jesle, předškolní zařízení a dětská hřiště;
- 4) školy pro obsluhu 100% dětí ve věku 7–14 let a 85% mladistvých ve věku 15–17 let;
- 5) ambulance;
- 6) park pro rekreaci obyvatel:
  - parky s umístěním sportovních zařízení;
  - předzahrádky;
  - zelené plochy v areálech škol a předškolních zařízeních;
  - zelené plochy podél příjezdových cest, aleje, zelená ochranná pásma (kolem garáží, parkovišť, kotelen).Sídlištní parky slouží k odpočinku obyvatel všech věkových kategorií v letním i zimním období;
- 7) jídelny (domácí kuchyně);
- 8) obchody s potravinami;
- 9) podniky veřejných služeb (opravny obuvi a oděvů, půjčovny hospodářského zařízení).¹¹

Podniky veřejných služeb musí být rozděleny do kategorií vyžadující odlišné plánování. Obchody, veřejné jídelny, sběrná místa, opravny a jiná podobná zařízení by měly patřit ke kategorii služeb, které jsou k dispozici všem obyvatelům města; měly by být umístěny zejména v budovách se vstupem z ulice. Mateřské školy a jesle musí obsluhovat pouze spádové děti. Podniky jako jsou samoobslužné prádelny, parkoviště a garáže pro osobní automobily a kola, apod., by měly být určeny pouze k obsluze obyvatel sídliště.

Některé podniky mohou tvořit pobočky hlavních podniků umístěných v centru obytné čtvrti.

Obsluhující podniky, obytné domy a místa pro rekreaci musí být vzájemně a rovněž

---

¹¹Anoškin P. A. „Územní předpoklady pro formování inovativního prostředí města“ / P. A. Anoškin // „Inovativní rozvoj a ekonomický růst“. Sborník 5. mezinárodní vědecké konference „Inovativní rozvoj a ekonomický růst“ .– Moskva: RUDN, rok 2011.– str. 97-105.

s ulicemi města propojeny sítí příjezdových cest. Někdy jsou příjezdové cesty k budovám nahrazovány pěšími komunikacemi

Kromě procesu projektování sídliště jsou důležitým prvkem také funkce sídliště.

Již bylo učiněno mnoho pokusů ve snaze definovat funkce sídliště. Percik J. N. ve své práci „Velké městské aglomerace: rozvoj, problémy v oblasti projektování“ mluvil o tom, že „sídliště poskytuje pět základních funkcí“.¹²

Na základě provedené analýzy této práce probereme každou z funkcí podrobněji.

Sociální funkce. Sídliště poskytují řadu důležitých sociálních funkcí pro své obyvatele, např. udržování přátelských a sousedských vztahů, schopnost žít ve společnosti, mezilidské interakce a socializace, poskytnutí vzájemné pomoci a neformální podpory. Sídliště poskytují svým obyvatelům psychologický pocit sounáležitosti, zajišťují podporu ze strany významných osobností sídliště a pomáhají invalidním osobám pocítit svou spoluúčasť při společných činnostech v rámci sídliště. Sídliště zastávají důležitou úlohu při organizaci vzájemné komunikace a v utváření širších mezilidských vztahů.

Existují čtyři základní typy interakce mezi sousedy:

- možnost rychlé a přímé účasti, od zapůjčení hrnku cukru až po záchranu souseda před požárem nebo jinými extrémními událostmi;
- získání a zdokonalení kvality služeb díky podílení se na životě sídliště;
- socializace (například sousedka může udělit dobré rady ohledně mateřství);
- možnost projednat se sousedem osobní problémy nebo mezilidské konflikty.

Další funkcí jsou sociální vazby. Neformální systémy podpory (rodina, přátelé, sousedé, kolegové z práce, přirození pomocníci, atd.) vždy poskytovali pomoc potřebným v mnohem větší míře, než odborní pracovníci sociálních služeb. V případě, že by neformální systém podpory přestal fungovat, způsobí to rozpad odborných systémů, neboť by neměly šanci zvládnout dodatečnou zátěž.

Na základě shora uvedeného lze k neformálním systémům podpory v rámci sídliště zařadit:

- udržovat pocit blahobytu a správnost chování obyvatel;
- částečně na sebe přebírat tíhu životních problémů a tím vést ke zmírnění

---

¹²Percik J. N. „Velké městské aglomerace: rozvoj, problémy v oblasti projektování // Problémy rozvoje ruských aglomerací Ruska.“ M.: Krassand, rok 2010. – str. 64-65.

negativních důsledků každodenních stresů pro fyzické a psychické zdraví;

- poskytnutím pomoci předcházet vzniku vážných problémů;

- poskytovat služby velkému množství skupin, včetně etnických a rasových menšin, a také lidem, kteří nemají zájem nebo nejsou schopni využívat odbornou pomoc nebo na ni nemají nárok;

- nabízet pomoc ve společensky přijatelné formě, aniž by se dotyčný musel cítit zahanbeně nebo ponížně;

- poskytovat lidem pomoc takovým způsobem, aby nakonec přiznali své problémy, neschopnost či nemoc, aniž by přitom byli nazýváni klienty nebo pacienty, což je samozřejmou součástí poskytování odborné pomoci.

Na závěr analýzy funkce sociálních vazeb lze říci, že vyjmenování výhod neformální pomoci neznamena, že služby odborníků jsou méně důležité nebo že neformální systémy jsou schopné pokrýt veškeré potřeby obyvatel sídliště. Je tomu přesně naopak, oba systémy jsou totiž funkční a pro jejich maximální efektivnost by měly být vzájemně provázány.

Strukturní a organizační funkce. Na sídlišti se koncentruje velké množství různých institucí a menších místních organizací. Tyto institucionální struktury často nejsou nezávislé, jsou podřazeny sídlišti a představují část systémů působících na úrovni obce. Jsou to, např., školy, sociální agentury, správní instituce, veřejné organizace, apod. Strukturní organizace sídliště nabízí širokou škálu programů. Například, zajišťují pracovní místa pro obyvatele sídliště, pomáhají formovat pocit odpovědnosti vůči záležitostem sídliště, pomáhají obyvatelům sídliště přizpůsobovat se normám a hodnotám komunity, umožňují zapojit se do charitativních činností – od lektorské a náboženské činnosti až po sebezdokonalování a občanský rozvoj. Na druhé straně nabízejí také širokou škálu přímých služeb, včetně vzdělávání, osobního poradenství, ekonomické pomoci a umožnění účasti obyvatel ve vládních programech.

Dobrovolnické organizace v rámci sídliště jsou představeny církevními kluby nebo skupinami; etnickými, bratrskými a sociálními organizacemi v rámci školy, např. rodičovskými nebo učitelskými sdruženími, obecnými kluby, sousedskými sdruženími a organizacemi pro rozvoj sousedských sdružení. Z uvedeného vyplývá, že některé druhy dobrovolnických organizací, jako jsou školské a církevní organizace, vznikly na bázi

institutů sídliště, zatímco jiné dobrovolnické organizace fungují nezávisle.¹³

Percik J. N. ve své práci při analýze strukturálně-organizační funkce psal: „Organizace sídliště – jedná se o zvláštní skupinu působící na úrovni sídliště a skládající se zpravidla ze sociálních pracovníků. V USA existuje více než 10.000 místních organizací v rámci sídlišť, jakož i velké množství koalic různého druhu, které sdružují organizace sídlišť na úrovni okresu, územní jednotky nebo státu“.¹⁴

V této souvislosti můžeme říci, že organizace sídliště jsou zaměřené na hledání dodatečných zdrojů a vlivů na přijímání rozhodnutí na státní a soukromé úrovni s cílem zlepšení životních podmínek, stavu hygieny ve školách, stavu veřejné hromadné dopravy a zvýšeného dohledu nad kriminalitou. Mnohé sídlištní organizace se podílejí na činnosti zdravotnických a psychologických služeb, služeb pro seniory; působí v programech pro prevenci kriminality, práci s mládeží a boji proti drogovým závislostem.

Ekonomické funkce. Z hlediska ekonomického plánu mohou sídliště plnit tržní a ochranné funkce. Peníze, které mohou obyvatelé sídliště vynaložit na každodenní zboží a služby, tvoří jejich kupní schopnost. Čím větší je jejich kupní schopnost, tím více vzniká obchodů a zón pro trávení volného času, některé z nich jsou přitom koncentrovány přímo na sídlišti. Kvalita bytového fondu ve velké míře závisí také na ekonomických možnostech obyvatel

Politické funkce. Sídliště plní úlohu důležité politické jednotky. V minulosti to byly čtvrti politických organizací, tj. zejména tyto organizace zajišťovaly poskytování sociálních služeb pro dané sídliště, vznik pracovních míst, přístup k městským službám, ochranu zájmů obyvatel. Přestože oblast služeb ve většině měst již není vázána na činnost politických organizací, volby stále probíhají podle místa bydliště, a proto sídliště i nadále zůstává zásadní jednotkou politiky města.

Nejúčinnější a nejdůležitější politickou úlohou sídliště je výhradní samospráva.

Kotler ve své známé knize „Management obcí“ tvrdí, že označení sídliště pouze za sociální jednotku je chybou, neboť sídliště vzniká a stále funguje jako jednotka politická. Podle Kotlera by měly mít sídliště strukturu korporací s veřejnými stanovami a zákonnými

---

¹³ „Plánování měst. Plánování a výstavba městských a venkovských sídel: sbírka pravidel SP“ 42.13330.2011. – M. : Veřejná akciová společnost „CPP“. – str. 81-89.

¹⁴Percik J. N. „Velké městské aglomerace: rozvoj, problémy v oblasti projektování // Problémy rozvoje ruských aglomerací Ruska.“ M.: Krassand, rok 2010. – str. 64-65.

pravomocemi pro správu, jakož i dalšími formami správy v rámci sídliště.

4.2 Základní tendence územní transformace města Minsk

V podmínkách přechodu od socialistického ekonomického modelu k tržnímu modelu, založeném na principech poměrně přísného státního územního plánování a regulace, byly v postsovětských podmínkách aktivizovány procesy transformace územní organizace města. Tyto transformace se projeví v řadě tendencí: přechod k tržní regulaci cen bytových nemovitostí, snížení úlohy průmyslu jakožto ekonomického základu městské ekonomiky, vznik nových společenských hodnot. V územní projekci vedou tyto procesy ke zvýšení rozmanitosti a různorodosti městského prostředí.

Bon T. M. ve své práci „Minský fenomén. Městské plánování a urbanizace v Sovětském svazu po druhé světové válce.“ psal: „v socialistické etapě rozvoje plnily urbanistické plány zásadní úlohu ve formování územní a funkční struktury města, jejichž vypracování se řídilo principy uspokojení potřeb sovětské ekonomiky, a to především potřeb průmyslové výroby. Poválečný urbanistický rozvoj měst byl v podstatě zaměřen na vybudování nových měst, včetně velkých průmyslových komplexů. Plán z roku 1944–1946 bral v úvahu souvislost s předválečným městským plánováním, předpokládal tedy zachování územní struktury města na základě Burgessova modelu“.¹⁵

Na základě výše uvedeného v kontextu urbanizace Běloruska jsou pro poválečný Minsk charakteristické následující čtyři rysy:

- a) „uzavřené město“, jakožto symbol podmíněnosti systému trvalého bydliště a procesu masové migrace z venkova;
  - b) „dvojaký obraz Sovětského svazu“, jakožto projev rozdílu mezi veřejnou a soukromou oblastí života;
  - c) „rozvrstvení podmíněné místem bydlení“, jakožto zdroj sociální segregace ve společnosti, ve které jsou si všichni na první pohled rádo by rovni;
  - d) „město-hrdina“, jakožto ideologická přeměna koncepce „socialistického města“.
- Podrobnější studie těchto čtyř rysů:

---

¹⁵Bon T. M. „Minský fenomén. Městské plánování a urbanizace v Sovětském svazu po druhé světové válce.“ M.: Ruská politická encyklopedie (ROSSPEN), rok 2013 – str. 45-49.

„Uzavřené město“. Aby bylo možné popsat specifické rysy procesu urbanizace Sovětského svazu, je nutné nejprve definovat otázku politických požadavků a sociálních problémů, na které museli městští urbanisté reagovat.

Zásadním strukturním prvkem „socialistického města“ byla hlavní třída, v případě Minsku ulice Sovětskaja, která byla v roce 1952 přejmenována na prospekt Stalina a v roce 1961 na prospekt Lenina. Podél hlavní třídy byla vybudována hlavní náměstí města. Zde se nacházeli všechny hlavní úřady, vzdělávací instituce a obchody. Oficiální funkce náměstí se stávala zřejmou o svátcích během průvodů a pochodů, které měly důležitý význam pro stranické a státní vedení nejen jako prostředek mobilizace národa, ale také jako prostředek demonstrace síly a autority své moci. Budovy v centru města překvapovaly svými neúměrně velkými rozměry a tím potvrzovaly nejednotnost lidu a rozdělení společnosti. Selhání koncepce „socialistického města“ v Minsku symbolizuje Centrální náměstí. Žádný z projektů výstavby centra města představených na množství architektonických soutěží nakonec nebyl zrealizován. Důvody tkví v rozporu mezi zájmy dvou byrokratických skupin – projektantů a vedení orgánů národního hospodářství města. Na jedné straně měly Svaz architektů BSSR a Úřad architektury, jež byl podřízen Radě ministrů, mezi sebou trvale napjaté vztahy. Na straně druhé se čím dál více hovořilo o potřebě úspor v oblasti stavitelství. Kromě toho, infrastruktura zůstávala mimo oblast zájmu. Zatímco architekti vedly neustálé spory o prioritách neoklasicismu nebo modernismu, ve městě vznikly vážné problémy v oblasti bytové výstavby.¹⁶

Nový územní plán Minsku po ukončení poválečné rekonstrukce byl vypracován v roce 1965. Tento plán nastínil významný nárůst průmyslové základny se zachováním kontinuity vývoje. To vedlo k aktivnímu rozvoji území města a zvýšení hustoty jeho obyvatel.

V souladu s územním plánem z roku 1965 docházelo k formování polycentrické struktury města – administrativního jádra v historickém centru a oblastí plánovaných sídlišť spojených mezi sebou dopravními magistrálami. Územní struktura města podle klasického Burgessova modelu se přeměnila na strukturu podle Hoytova sektorového modelu.¹⁷

---

¹⁶Minsk. Ilustrované schéma. Minsk, rok 1967.

¹⁷Svaz architektů Běloruské SSR v období mezi XII. a XIII. sjezdem / ed. J. F. Potapova a dalších. Minsk, rok 1985.

Jedním z hlavních úkolů územního plánu z roku 1982 bylo vypracování opatření zaměřených na omezení populačního růstu města a spojených především s omezením nové průmyslové výstavby.¹⁸

Hlavním specifickým rysem nového územního plánu byl přechod k rozvoji obytné zástavby společně s infrastrukturou, což lze označit za jistou evoluční změnu v rozvoji územní struktury města Minsk.

Povaha současných územních a sociálně-ekonomických transformací Minsku se liší od jiných velkoměst v zemích bývalého SSSR, což vyjadřuje jeho jedinečnost. Tuto skutečnost lze do značné míry vysvětlit „mírnou“ sociálně-ekonomickou a politickou transformací od konce 20. století do počátku 21. století a specifickým ekonomickým modelem rozvoje. Specifika současného politického a ekonomického systému Běloruska se projevuje především ve značné státní regulaci výroby, zaměstnanosti, úrovni mezd, spotřebitelského trhu a trhů s pozemky a nemovitostmi.¹⁹

Novými faktory vedoucími k transformaci předchozího systému územní organizace města Minsk se staly: rozvoj individuálního podnikání, malých a středních podniků v odvětví služeb vedoucí k převaze tržních mechanismů v nevýrobním sektoru městské ekonomiky, vznik trhu s nemovitostmi, změny sociální struktury obyvatelstva a s tím související kreativita architektonických forem nové zástavby. Posílení role tržních faktorů při formování urbanistických specifických rysů Minsku vedlo k posílení deindustrializace hlavního města, přestěhování průmyslových podniků na periferii nebo za hranice města, zvýraznění postindustriálních rysů městské ekonomiky. V důsledku těchto přeměn dojde k urychlení evoluční transformace územní struktury Minsku v porovnání s městy západní Evropy a Severní Ameriky. Jestliže poslední postindustriální transformace probíhala v průběhu 40–50 let ve druhé polovině 20. století, v Minsku, stejně jako ve velkoměstech zemí centrální a východní Evropy, dojde k jejímu ukončení až na počátku roku 2020. Postindustriální transformace územní struktury Minsku se projevuje v posílení obchodních funkcí centra města, rozšířením funkční struktury městských území, vznikem subcenter na hlavních osách dispoziční struktury města. Tyto směry rozvoje jsou zdůrazněny ve v roce 2009 vypracovaném a do současné doby fungujícím územním plánu

---

¹⁸Město-hrdina Minsk. Mapy / ed. V. I. Lamzin, D. V. Černych. M., rok 1982.

¹⁹Minsk. Plán Minsku, rok 1987.

města Minsk.²⁰

Vzhledem k tomu, že průmyslový rozvoj patřil v mnoha ohledech k základu socialistického města, realie postindustriálního tržního kapitalismu mají přímý vztah k přeměnám určujícím tvář postsocialistického města. Deindustrializace, jakožto dlouhodobá tendence omezení podílu průmyslové výroby na struktuře městské ekonomiky, doprovázená růstem podílu odvětví služeb, patří k základním tendencím přeměny v postsovětských městech, a to včetně Minsku.

Provedená studie ukázala, že se město Minsk nachází ve stádiu evolučních přeměn, vyvolaných transformací ekonomického systému z industriální fáze rozvoje na postindustriální. Zvláštní rys transformace Minsku spočívá v tom, že probíhá rychleji oproti zemím západní Evropy, avšak pomaleji ve srovnání s ostatními postsovětskými zeměmi, což může být způsobeno specifikou národního ekonomického modelu.

---

²⁰Bon T. M. „Minský fenomén. Městské plánování a urbanizace v Sovětském svazu po druhé světové válce.“ M.: Ruská politická encyklopedie (ROSSPEN), rok 2013 – str. 258-260.

5 Projektová řešení města Minsk v letech 1940

5.1 Plán města v letech 1940 a jeho rozvoj

Nejdůležitějším obdobím v plánování a rozvoje Minsku se stalo poválečné období. Na obrázku č.1 je zobrazen územní plán Minsku z roku 1940. Na konci druhé světové války se hranice BSSR, stejně jako hranice oblasti sovětského vlivu, přemístily směrem na západ. Poté již nic nebránilo industrializaci Běloruska a rozvoje Minsku jakožto hlavního města. Práce na plánech obnovy města byly zahájeny ihned po ústupu německých vojsk. V práci „Státní archivy Běloruské republiky (1944-1997)“ bylo uvedeno: „v srpnu roku 1944 nařídila Rada lidových komisařů SSSR svému podřízenému Úřadu architektury vypracovat prvotní verzi Územního plánu do 15. října roku 1944 a předložit konečnou verzi do 1. března 1945. Je pravda, že zaměstnanci Úřadu architektury byli omezeni pevně stanovenými pravidly. Museli se řídit doporučeními komise moskevského Výboru architektury Rady lidových komisařů SSSR, skládající se z N. J. Colley, A. G. Mordvinova, A. V. Ščuseva a V. N. Semenova“.²¹

V této souvislosti můžeme říci, že moskevští architekti vycházeli z toho, že Minsk musí plnit funkci hlavního města svazové republiky a v souvislosti s tím plánovali nárůst populace města až na půl milionu obyvatel.

V Dopise Předsedy Presidia Nejvyšší rady SSSR Michaila Ivanoviče Kalinina Předsedovi Úřadu architektury Rady lidových komisařů G. Mordvinu se mluvilo o tom, že „při výstavbě městského prostředí se prioritou stala výstavba veřejného a administrativního centra s monumentálními budovami. Pro zlepšení viditelnosti siluety centra byla při určování výšky budov naplánována výstavba třípodlažních, čtyřpodlažních, maximálně pětipodlažních budov v centru města a dvoupodlažních a třípodlažních budov na okraji města. Obecně měla být architektura „vysoce kvalitní“ a „uměleckou“, a zároveň měla znázorňovat klasické dědictví a lidové umění Běloruska“.²²

Kromě toho byl při plánování struktury města kladen zvláštní důraz na dosažení tří cílů. Za prvé, systém radiálních a kruhových obchvatů měl izolovat město od tranzitní

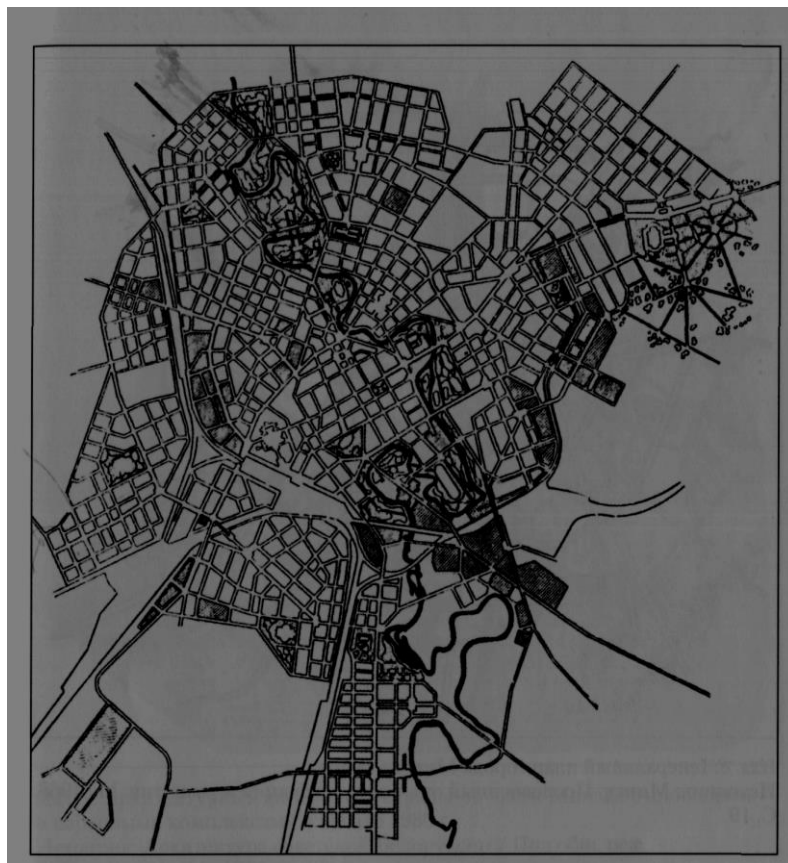
²¹Státní archivy Běloruské republiky (1944-1997). Zkrácená příručka/autoři A. N. Michalčenko a další. Minsk, rok 2000.

²²Rekonstrukce a úkoly architektů. Dopis Předsedy Presidia Nejvyšší rady SSSR Michaila Ivanoviče Kalinina předsedovi Úřadu architektury Rady lidových komisařů G. Mordvinu // ASSSR, rok 1944, č. 4.

dopravy; za druhé, přemístěním továren a průmyslových oblastí na okraj města mělo být dosaženo zlepšení hygienických podmínek. A nakonec, za třetí, veřejné zahrady a parky, stejně jako pobřeží řeky Svisloč, měly sloužit veřejnosti jako rekreační plochy.

Byla přitom popsána pouze racionální kritéria stavební struktury města. Hlavní myšlenka obnovy města spočívala v kladení důrazu na obranu vlasti a čelení útočníkům: „Hlavní město Běloruska Minsk, jež se zvedlo z popela a ruin, se stane symbolem šťastného života prosperujícího hrdinného národa“.²³

Obrázek č.1 – Územní plán Minsku z roku 1940

Zdroj: Jegorov J. A. „Celek v plánování měst SSSR. Eseje.“ M, rok 1961. – str. 136

S přihlédnutím k těmto cílům vypracovali moskevští architekti společně se dvěma minskými architekty I. G. Langbardem a N. J. Trachtenbergem a také za podpory v Bělorusku dočasně působícího B. R. Rubaněnka prvotní návrh Územního plánu, jež byl schválen Ústředním výborem KSB dne 13. září roku 1944.

Skutečnost, že strana nařídila předložení konečné verze Územního plánu nejpozději

---

²³Jegorov J. A. „Celek v plánování měst SSSR. Eseje.“ M, rok 1961. – str. 136

do 1. března roku 1945, svědčí o tom, že vláda chybně odhadovala možnosti a domnívala se, že v poválečném chaosu na základech mezi ruinami města lze za půl roku vypracovat novou strukturu města. Nebyla zohledněna ani potřeba znovu vypracovat technickou dokumentaci, neboť ta původní byla ztracena během okupace. V konečném důsledku, kvůli nedostatku odborníků, ale na druhé straně také kvůli prodlení výběrového řízení pro úpravu centra, byl Úřad architektury nucen odložit vypracování plánu o další dva měsíce. Ve skutečnosti byl však Územní plán vypracován až o rok později. Na druhé straně neměli obyvatelé Minsku jasnou představu o cílech a průběhu plánování, lidé se dozvídali o prováděných pracích pouze z článku vedoucího odboru plánování Úřadu architektury Trachtenberga, který byl zveřejněn v novinách „Sovětskaja Bělorussija“. V původních verzích Územního plánu Minsku dodržoval Trachtenberg požadavky moskevské expertní komise, o nichž se ani nezmínil. Nicméně upozornil na skutečnost, že program kromě obnovy města počítá také s odstraněním strukturních nedostatků.²⁴

O rozsahu plánované přestavby města se zmínil vedoucí Úřadu architektury A. P. Voinov ve své zprávě v Akademii věd dne 20. dubna roku 1945.²⁵ Voinov vyjádřil názor o tom, že v průběhu války „většina podmínek“, „jež mohly omezit plánování“, odpadla sama od sebe. I přes učinění pragmatického závěru o tom, že architektonická a územní organizace může být vyřešena „zcela nově“, ve svých úvahách však nezašel tak daleko, aby působil jako zastánce obnovy válkou zničeného města od nuly. Upozornil spíše na skutečnost, že program spolu s aktuálními požadavky zahrnuje rovněž otázku zachování historického dědictví. Podle něho měl architekt při rozvoji města plnit úlohu „nástupce“, nikoli „průkopníka“.

M. S. Osmolovskij, moskevský architekt běloruského původu, jež nahradil Voinova na pozici vedoucího Úřadu architektury, musel odolávat nostalgické náladě místní stranické elity. Na schůzi kanceláře Minského krajského výboru strany ze dne 29. září 1945 navrhl Osmolovskij doplnit pojem „obnova“ termínem „rekonstrukce“ v úvodním řádku vyhlášky o opatřeních pro podporu Minsku, která měla být odeslána do Moskvy. První tajemník krajského výboru V. I. Kozlov však tento návrh nepodpořil. Formálně účel návrhu Osmolovského spočíval v použití terminologie Územního plánu Moskvy z roku

---

²⁴Vakar N. P. A Bibliographical Guide to Belorussia. Cambridge, Mass., 1956. – p. 25-27.

²⁵Materiály Všeruské konference hlavních architektů měst (2-6. července roku 1945). Moskva, rok 1946.

1935. Ve skutečnosti to znamenalo přestavbu města. Kozlov měl námitku proti takovému výkladu programu pro obnovu a uvedl, že „v tomto případě se nejedná o rekonstrukci. Naopak, postavíme Minsk znovu od základů.²⁶“ Zachování „původního Minsku“ tedy nebylo ani v plánu.

V této souvislosti zveřejnil Osmolovskij dne 06. 11. 1945 v novinách „Sovětskaja Bělorussija“ svou verzi Územního plánu, v němž popsal budoucí tvář města, aniž by přitom řešil ideologické otázky. V důsledku toho došel k závěru, že „rekonstrukce hlavního města“ je věcí „celé sovětské veřejnosti a celého národa.“ Plánovaná diskuse se však nakonec nekonala. Stalo se tak ze dvou důvodů: za prvé, malá skupina architektů a inženýrů byla příliš přetížena probíhajícími pracemi; za druhé, ve sledovaném období se vůbec nepřipouštěl takový faktor jako veřejné mínění občanů města. Z hlediska porozumění motivům, jimiž se řídili urbanisté, stejně jako okolnostem podmiňujícím jejich činnost, vzbuzují zájem úvahy Osmolovského v jeho knize o přestavbě Minsku, která byla vydána v roce 1952.

„Hlavní myšlenkou“ Územního plánu bylo podle Osmolovského vymezení hlavních funkcí města – zlepšení životních podmínek obyvatel města jakožto „hlavní úlohy“ architektů. Osmolovskij se přitom odkazoval, za prvé na reprezentativní architekturu obecného celku města, a za druhé na řešení problému bydlení v rámci komplexní zástavby.²⁷

Osmolovskij vycházel z ustanovení pětiletého plánu, podle kterého byl Minsku – v rámci programu pro obnovu BSSR – předurčen význam průmyslového, administrativního a kulturního centra. Kromě toho Osmolovskij apeloval na prohlášení Stalina, podle něhož byla charakteristickým rysem „socialistického města“ absence podsvětí a účel programu pro obnovu spočíval ve vytvoření normálních životních podmínek. Osmolovskij dával do protikladu koncepci „kapitalistického města“ ve Stalinově pojetí a plány pro obnovu Minsku. Odkazoval se přitom na esej Bedřicha Engelse věnovanou bydlení a dokonce poukázal na podobnost mezi „Molochem“ Londýnem a předrevolučním Minskem. V tomto ohledu označil Osmolovskij za nedostatek „starého“ Minsku absenci centra, tříd a zelených ploch, stejně jako chátrající architekturu a archaické prvky, chaotickou zástavbu

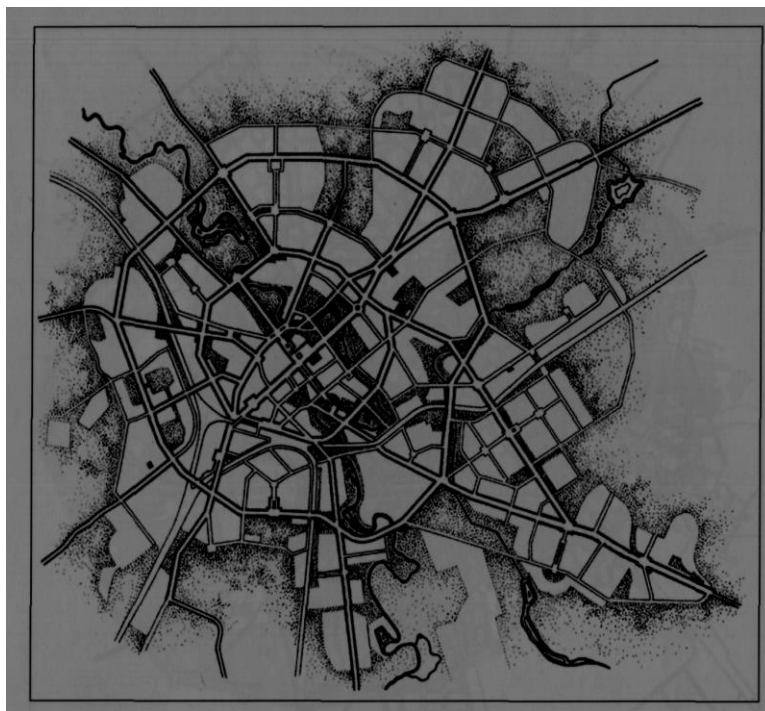
---

²⁶Architekti sovětského Běloruska. Životopisná příručka. Minsk, rok 1991.

²⁷Městské hospodářství Běloruské SSR. Hlavní fondy k 1. lednu 1966 / Edice sbírky I. I. Gurii, I. No. Dvorjanin, D. V. Takopulo, J. I. Čerepko. Minsk, rok 1967. – str. 115-117.

a nedostatek přiměřené hygieny. Osmolovskij navrhoval překonat rozpor mezi městem a venkovem, stejně jako mezi centrem a periferií. Na základě Územního plánu Moskvy z roku 1935 uplatnil Osmolovskij vůči Minsku utopii odpovídající stranickým ideologickým předpisům o „ryze socialistickém městě“. Úvahy Osmolovského mají jistou historickou hodnotu, neboť jakožto vedoucí Úřadu architektury byl pověřen vedením vypracování Územního plánu a projektování centra Minsku.

Při vypracování kartografie pro Územní plán, a to jak z hlediska vybudování ulic, tak i z hlediska využití území, nebyla od začátku brána v úvahu historická struktura města. Na rozdíl od situace v letech 1930, kdy byla všechna rozhodnutí přijímána v Moskvě, převzaly na sebe nyní odpovědnost běloruské úřady. Zpočátku byly v architektonických ateliérech Běloruského státního projektového ústavu (Belgosprojekt) pod vedením I. G. Langbarda a Úřadu architektury pod vedením L. I. Batalova vypracovány dvě verze plánu (obr. č.2).²⁸

Obrázek č.2 – Územní plán Minsku z roku 1946

Podle komentáře k Územnímu plánu byla Minsku uložena úloha administrativního,

---

²⁸Sbírka nařízení, usnesení a pokynů o plánování obytných měst a architektonickém plánování. M., rok 1948.

vědeckého, kulturního a průmyslového centra. V rámci kampaně pro poválečnou obnovu Běloruska to neznamenal nic jiného, než koncentraci všech zdrojů v hlavním městě. Z tohoto hlediska byl hlavním cílem Územního plánu urychlený rozvoj Minsku pro dosažení úrovně města s reprezentativní architekturou a infrastrukturou. Zvláštní pozornost byla přitom věnována výstavbě reprezentativního centra. Podle tohoto plánu byla demolice města považována za šanci odstranit historické nedostatky města (úzké a křivé ulice, žalostný stav dřevěných domů) vytvořením nové zástavby, výstavbou tříd a náměstí se zelenými plochami. Pro vytvoření „nejlepších podmínek“ v oblasti bydlení, výroby, kultury, života a sociální hygieny pro obyvatele města se plánovalo vytvoření oblastí pro bydlení a práci, jakož i vytvoření radiální a kruhové struktury silničních komunikací pro zajištění nerušeného dopravního provozu. Důležitými strukturálními prvky se měla stát ulice Sovětskaja, rozšířená do 48metrové třídy, ale také řeka Svisloč lemovaná pobřežní hradbou a zeleným pásmem. Kromě toho se plánovalo rozšíření města v severovýchodním a jihovýchodním směru. Do roku 1950 se měl počet obyvatel Minsku zvýšit až na 300 tis. osob a do roku 1960 – až na 450 tisíc osob. V rámci zajištění bydlení pro obyvatele se do roku 1950 plánovala rekonstrukce stávajícího bydlení o celkové ploše 120 tis. čtverečních metrů, jakož i výstavba nových budov o celkové ploše 650 tis. čtverečních metrů. Projekt počítal se snížením koncentrace obyvatelstva z centra města do periferie. Plánovalo se ubytování 50% obyvatel hlavního města v třípodlažních a čtyřpodlažních budovách, 30% obyvatel – v dvoupodlažních bytových domech a 20% obyvatel – v jednopodlažních rodinných domech. Předpokládalo se, že velikost pozemků pro rodinný dům bude činit 600 až 800 čtverečních metrů na rodinu a velikost pozemku pro dvougenerační rodinný dům – 500 až 600 čtverečních metrů na rodinu. Všechny plány bez výjimky byly přitom zaměřeny na výstavbu kompaktního města s atraktivním monumentálním centrem, stejnorodými obytnými čtvrtěmi a izolovanými průmyslovými zónami.²⁹

Po předložení Územního plánu Výkonnému výboru Minské městské Rady k posouzení v únoru 1946 se konečně začalo jednat o úpravě území města. Ideologické aspekty nebyly přitom brány v úvahu. Hlavním bodem programu byl význam „centrálního náměstí“ jakožto srdce města. Zásadní rozpory nevznikly pouze v otázce o tom, že s historickým centrem – náměstím Svobody – již v tomto ohledu nebylo počítáno. Jako

---

²⁹Státní ústřední archiv Říjnové revoluce a socialistického stavitelství BSSR. Průvodce. Minsk, rok 1967.

alternativa byly posuzovány dva projekty: projekt Osmolovského, spočívající v založení centra města na náměstí na úrovni budovy Ústředního výboru strany na hlavní třídě obklopené monumentálními budovami, a projekt Langbarda, spočívající v propojení Budovy vlády na západním koncovém bodu třídy a vlakového nádraží. Pro konkretizaci diskuse připomenul Trachtenberg skutečnost, že otázka dominance jednoho z centrálních náměstí již není aktuální, neboť projekt založení hlavní třídy již počítá s výstavbou několika náměstí. Vedoucí Úřadu pro obnovu Minsku P. I. Kotovodov podpořil Langbardův projekt a vyjádřil obavu z toho, že „centrální náměstí“ s plánovanou délkou 130 m může být příliš velké pro město s půl milionem obyvatel. Vzhledem k tomu, že v budoucnu se v Budově vlády očekávalo zaměstnání několika tisíc lidí a že v sousední univerzitní čtvrti bude ubytován velký počet studentů, náměstí by podle představ Langbarda mělo být doplněno rozsáhlou zelenou plochou a koncipováno jako kulturní fórum. Osmolovskij ve snaze obhájit svou koncepci dosti kategoricky prohlásil, že „centrální náměstí“ v centru města „je nezbytné“ pro pořádání průvodů a shromáždění, upozornil přitom přítomné na skutečnost, že realizace Langbardova projektu vyžaduje značné investice ze strany města.³⁰

Závěrečná schůze věnovaná Územnímu plánu se konala ve dnech 10.-11. května roku 1946 v Minsku za přítomnosti výtvarníků a architektů z Úřadu architektury podřízenému Radě lidových komisařů BSSR. Při projednávání byly vznášeny především otázky týkající se funkčnosti a využitelnosti architektonických projektů. Vzhledem k tomu, že projekt struktury města byl spíše kopií Územního plánu sovětského hlavního města vypracovaného moskevskými architekty, výrazné rozpory byly dosti nepravděpodobné. Nicméně, sochař A. O. Bembel vyjádřil zásadní námitky. Jeho kritika se týkala dvou aspektů projektu. Za prvé, považoval rozměry městských budov za přehnané: rozmanitost a velikost navržených náměstí byla koncipována pro zhruba 5-6 milionů obyvatel, tudíž by město se skutečným počtem obyvatel mohlo vypadat prázdné. Kromě toho poukázal Bembel na skutečnost, že na rozdíl od jiných měst nepropojuje hlavní třída Minsku žádné konkrétní body a vypadá spíše „jako součást hlavní ulice nebo silnice v nějaké bezvýznamné vesnici.“ Vzniká tedy dojem, že se běloruské hlavní město nachází někde na okraji dálnice Moskva – Brest. Podle Bembela postrádá třída svůj začátek a konec:

---

³⁰Materiály Všeruského shromáždění hlavních architektů měst (2-6. července roku 1945). Moskva, rok 1946.

„Třída nemá tvář a připomíná jakousi osu protínající celé centrum a celý plán města Minsk.“ Domníval se, že za „městskou bránu“ mohlo sloužit, například, Nádražní náměstí (Privokzal'naja ploščad'). Nicméně, vzhledem ke své okrajové poloze nesplňovalo požadavky hlavního města. Navzdory skutečnosti, že argumenty vyjádřené Bembelem byly rozumné, jeho kritika nevyvolala žádnou reakci. Urbanisté využili svobody jednání umožněné předpisy Moskvy a byli si jisti správností svého úsudku. Územní plán byl následně předán Radě lidových komisařů BSSR. Jeho přijetí se konalo v červnu a v srpnu bylo schváleno Výborem architektury Rady ministrů SSSR.³¹

Na konci prvního pětiletého období, kdy odhadovaný počet obyvatel města ještě nedosáhl 300 tis. osob, byly v rámci opatření naplánovaných sovětskou vládou a zaměřených na úsporu v oblasti výstavby vneseny změny do Územního plánu Minsku.

Dne 28. října 1950 předložil ministr stavitelství SSSR G. Popov návrh na zvážení následujících otázek Předsedou Rady ministrů BSSR A. J. Kleščejevem: důvodnost rozšíření zástavby z plánovaných 4.600 hektarů až na 9.300 hektarů, které vedlo ke zvýšení nákladů na infrastrukturu; jakož i rozhodnutí o zrušení omezení pro maximální počet podlaží budov (pět nebo šest podlaží) a snížení počtu výškových budov o 50% pro ubytování většího počtu lidí na volné ploše náměstí. Na základě ekonomických úvah byla tímto oficiální koncepcí „socialistického města“ zaměřená na decentralizaci budov a koncentrace obyvatelstva ukončena a na pořadu jednání znovu vzniklo zhuštění města.³²

Později na podzim roku 1950 pověřil Kleščejev Předsedu Minské městské rady K. N. Dlužoševského, vedoucího Úřadu architektury M. S. Osmolovského a ministra veřejných služeb S. A. Varno přepracováním projektu Minsku nejpozději do 1. dubna 1951. Jako odpověď vypracoval Běloruský státní projektový ústav podrobnou vysvětlující zprávu. Projekt pro obnovu a rozvoj Minsku předložený Výkonným výborem Minské městské rady a Hlavním Úřadem architektury BSSR byl schválen Radou ministrů BSSR pouze 16. ledna 1952. Splňoval požadavky vznesené Moskvou: do roku 1955 se očekával nárůst obyvatel na 400 tis. osob, následně na 500 tis. osob. V rozporu s nařízeními z roku 1946 se uvažovalo o rozšíření zastavěné plochy ze 4.600 hektarů na 6.200 hektarů, nikoli

---

³¹„Socialistická soutěž mezi staviteli Stalingradu a Minsku“ / ed. P. I. Kotovodona. Minsk, rok 1950. – str. 35-41.

³²Organizace a plánování ploch pro hromadnou rekreaci pracujících obyvatel Minsku. M., rok 1960. – str. 115-116.

na původních 9.300 hektarů, a celkové rozšíření území města mělo činit až 8.000 hektarů oproti původně plánovaným 13.000 ha. 70% bytových jednotek se mělo umístit ve čtyřpodlažních a pětipodlažních budovách v centru města, 20% bytových jednotek ve dvoupodlažních a třípatrových budovách v okolních oblastech centra města, a 10% bytových jednotek v jednopodlažních rodinných domech na okraji města. V centru Minsku se plánovala výstavba 12ti- až 16tipodlažních obytných budov. Zásadní koncepce plánu spočívala ve vybudování kompaktního města s koncentrací populace ve výškových obytných domech. Myšlenka města „socialistického realismu“, jehož tvář měla být reprezentativní architektura v centru města, již nebyl přisuzován žádný význam.³³

Potřeba ve vypracování nového znění Územního plánu Minsku vznikla po dvou událostech: Dne 23. srpna roku 1955 nařídil Ústřední výbor KSSS a Rada ministrů SSSR přijetí opatření pro industrializaci stavebního odvětví; a na XX. sjezdu KSSS bylo v únoru 1956 přijato rozhodnutí o omezení růstu velkoměst. Příznačnou v tomto ohledu byla skutečnost, že dne 24. srpna 1955 spadla otázka projektování města do působnosti republik. Tímto byla běloruským orgánům poskytnuta svoboda jednání při realizaci svých plánů splňujících příslušné sovětské normy a právní předpisy, aniž by musely žádat Moskvu o svolení. S ohledem na dominantní postavení hlavního města Běloruska ve srovnání s ostatními městy BSSR byla otázka dalšího rozvoje Minsku obzvlášť důležitá. Proto není náhoda, že se v roce 1954 Státní plánovací komise BSSR (Gosplan) začala zabývat potřebou snížení koncentrace celorepublikové průmyslové výroby v Minsku.³⁴

Nicméně, stranické a státní vedení BSSR začalo pracovat na plánu teprve po vznesení příslušných požadavků Moskvou. Ze začátku nebylo jasné, zda je vůbec potřeba se tímto problémem zabývat. Na společném jednání zástupců Státní plánovací komise a městské komise pro stavitelství a architekturu v Minsku dne 23. června 1956 pro upřesnění Územního plánu hlavního města Běloruska prohlásil Předseda komise S. N. Malinin, že Minsk zatím nespadá do kategorie „velkoměsto“, jejichž růst hodlal Chruščev omezit. Ve skutečnosti klasifikace počítající nejméně s 250 tis. obyvatel byla schválena Radou ministrů SSSR až v roce 1958. V tomto případě chápal Malinin úlohu moskevských

---

³³Sbírka nařízení vlády Svazu sovětských socialistických republik. Moskva, rok 1938-1980. – str. 25-26.

³⁴Celosvazová konference stavitelů, architektů a pracovníků v oblasti průmyslu, stavebních materiálů, stavebního a silničního strojírenství, projektových a vědeckovýzkumných organizací. 30. listopadu – 07. prosince 1954. Zkrácená stenografická zpráva. Moskva, rok 1955.

jako rozšíření stávající zeleně a tříd a zdokonalení sítě veřejné dopravy. Na základě toho vznikly v upřesněné verzi Územního plánu z roku 1946, jež vznikl za spolupráce Úřadu architektury Rady ministrů a Běloruského státního projektového ústavu (Belgosproekt), dva nové body. Za prvé, základní koncepcí tohoto plánu se stal princip „funkčního města“: minimální vzdálenost místa bydliště do místa výkonu práce, stejně jako ekonomicky odůvodněná řešení pro realizaci stavebních projektů a vytváření různých infrastrukturních zařízení. Za druhé, vzhledem k osídlení okrajů města obyvateli byly za vzor vzaty hlavní rysy „rozděleného a rozptýleného města“ (gegliederte und aufgelockerte Stadt), jež byly trendem v Německu a znamenaly „přechod z kompaktního k diferenciovanému systému osídlení“.³⁶

Jako zásadní parametry pro vypracování územního plánu města byly použity následující parametry:

- a) využívání přírodních podmínek území jakožto „zajištění nejlepších životních podmínek a předpoklad přesného vyjádření uměleckého obrazu města“;
- b) zónové rozdělení na základě „principu funkčního využití“;
- c) racionální systém propojení tříd a ulic;
- d) stupňovitý hierarchický systém zásobovacích center.

Dne 26. května 1959 Rada ministrů BSSR konečně schválila Projekt plánování a výstavby Minsku, rozdělený na krátkodobou (1965) a dlouhodobou (1985) etapu. Vzhledem k tomu, že plánovaný počet obyvatel města měl do roku 1965 dosáhnout 650 tis. osob a do roku 1980 – 800 tis. osob, plánovalo se rozšíření zastavěné plochy zpočátku na 10.200 hektarů a poté až na 13.700 hektarů. V souvislosti s tím bylo počítáno s ubytováním 740-750 tis. obyvatel v centru města a 50-60 tis. obyvatel na periferii. Norma obytného prostoru na osobu se měla v roce 1965 zvýšit až na 8 metrů čtverečních a v roce 1980 – až na 12 metrů čtverečních. Počítalo se s ubytováním 75% obyvatel ve čtyřpodlažních a pětipodlažních bytových domech, 11% obyvatel – v dvoupodlažních a třípodlažních bytových domech a 14% obyvatel – v rodinných domech. Projekt náměstí města byl založen na ustanoveních o velikosti města Územního plánu z roku 1946, která byla dočasně omezena v roce 1952. Vnější hranice města měla být v tomto případě tvořena obchvatem. Pokud jde o koncepci výškových obytných domů byla v roce 1952 populární

---

³⁶Matuševič J. Minsk. „Kniha života. 4500 událostí a faktů z dějin města.“ Minsk, 2006. – str. 115-116.

koncepce nahrazena koncepcí sídliště s pětipodlažními bytovými domy.³⁷

V souvislosti s rychlým růstem města v letech 1950-1960 nebyli urbanisté schopni ani přibližně předpovědět dynamiku růstu populace. V roce 1965 činil počet obyvatel Minsku 721.500 osob oproti v roce 1958 předpovídaným 650 tis. osob. Potřeba nové verze Územního plánu vznikla již na začátku roku 1960. Tentokrát byl tento úkol svěřen Projektovému ústavu Minské městské rady (Minskprojekt) vytvořenému v roce 1959. Územní plán schválený v roce 1965 (revidované znění) počítal s nárůstem populace v roce 1980 až na jeden milion obyvatel. Jako nový strukturní prvek se v plánu města objevila obytná čtvrť skládající se z několika sídlišť. Počet podlaží obytných domů měl činit 9 až 16 podlaží. Území města bylo přitom rozděleno do šesti plánovacích okresů. Město tak získalo polycentrickou strukturu ve tvaru hvězdy s jedním centrem a šesti subcentry.

Poté co byl Minsku dne 25. ledna 1972 udělen status města s milionem obyvatel, vznikla znovu v roce 1974, v neposlední řadě také v souvislosti s plánovanou výstavbou metra, potřeba revize Územního plánu. Koncepčně nový plán spatřil svět až na začátku roku 1980. Územní plán z roku 1982 byl založen na nárůstu počtu obyvatel města ze 1,7 milionu v roce 1980 na 2 miliony v roce 2000. Pro zajištění bydlení pro tento počet obyvatel bylo naplánováno rozšíření území města z 19.200 hektarů na 26.000 hektarů.³⁸

Zároveň se plánovalo řešení otázky bydlení: díky výstavbě nových obytných čtvrtí byla norma obytného prostoru na osobu zvýšena v průměru z 13,3 na 18 metrů čtverečních. Územní plán z roku 1982 tak vytvořil předpoklady pouze pro diferenciaci hierarchicky rozděleného systému zásobování na plánovací zóny pro 600 až 800 tis. obyvatel, na plánované čtvrti – pro 100 až 300 tis. obyvatel a na rezidenční čtvrti – pro 30 až 80 tis. obyvatel. Vzhledem k tomu, že nikdo nemohl předvídat rozsah hospodářské recese způsobené přestavbou města, vycházeli urbanisté tentokrát z realistických výpočtů: v roce 1990 překročil Minsk hranici 1,6 milionů obyvatel.

Jeden z posledních územních plánů Minsku byl vypracován v rámci výkonu rozhodnutí Minského městského výkonného výboru č. 1526 ze dne 2. srpna 2006, v souladu s požadavky Národní bezpečnostní služby č. 3.01.01-96 „Obsah a postup vypracování a schválení urbanistických projektů“ a zadáním pro úpravu generálního plánu

---

³⁷Svaz architektů Běloruské SSR v období mezi XI. a XII. sjezdem/ osoba odpovědná za vydání: I. I. Bovt a další. Minsk, rok 1980.

³⁸Sbírka normativních a referenčních materiálů o rozvoji měst. Minsk, rok 1980. – str. 25-26.

Výboru architektury a urbanistiky Minského městského výkonného výboru.

Základem pro úpravu územního plánu byly materiály územního plánu Minsku s přílehlými územími jakožto perspektivního městského rysu, který byl schválen Vyhláškou Prezidenta Běloruské republiky č. 165 ze dne 23. dubna 2003, jakož i materiály předprojektových studií hlavních urbanistických systémů Minsku. Územním plánem navržená strategie územního rozvoje Minsku zohledňuje hlavní směry státní politiky státní urbanistické politiky Státního schématu komplexní územní organizace Běloruské republiky, která byla schválena Vyhláškou Prezidenta Běloruské republiky č. 19 ze dne 12. ledna 2007 (dále jen „SKÚR“), jakož i základní ustanovení Strategického plánu pro udržitelný rozvoj Minsku pro období do roku 2020, který byl schválen rozhodnutím 11. zasedání městské Rady poslanců Minsku č. 166 ze dne 24. března 2005 a rozhodnutím Výkonného městského výboru Minsku č. 2611 ze dne 23. prosince 2004³⁹

Cílem urbanistického rozvoje Minsku je vytvoření příznivého životního prostředí a zajištění udržitelného rozvoje města ve prospěch současných a budoucích generací. Účelem územního plánu je informační a právní zabezpečení komplexního a vyváženého územního rozvoje hlavního města Běloruské republiky v dlouhodobém horizontu (2030) a prioritním období (2015) v souladu s předpokládanými socio-ekonomickými parametry, jakož i dosažení komfortních územních podmínek a kvality života na evropské úrovni.

Efektivní řízení územního rozvoje Minsku v moderních rychle se měnících sociálních, ekonomických a technologických podmínkách, bude uskutečňováno na základě urbanistické politiky, plánu prioritního (funkčního) územního plánování a systému předpisů.

Na obrázku č.3 je zobrazen plán Minsku – budoucí využití území do roku 2030

---

³⁹Bon T. M. „Minský fenomén. Městské plánování a urbanizace v Sovětském svazu po druhé světové válce.“ M.: Ruská politická encyklopedie (ROSSPEN), rok 2013 – str. 301-303.

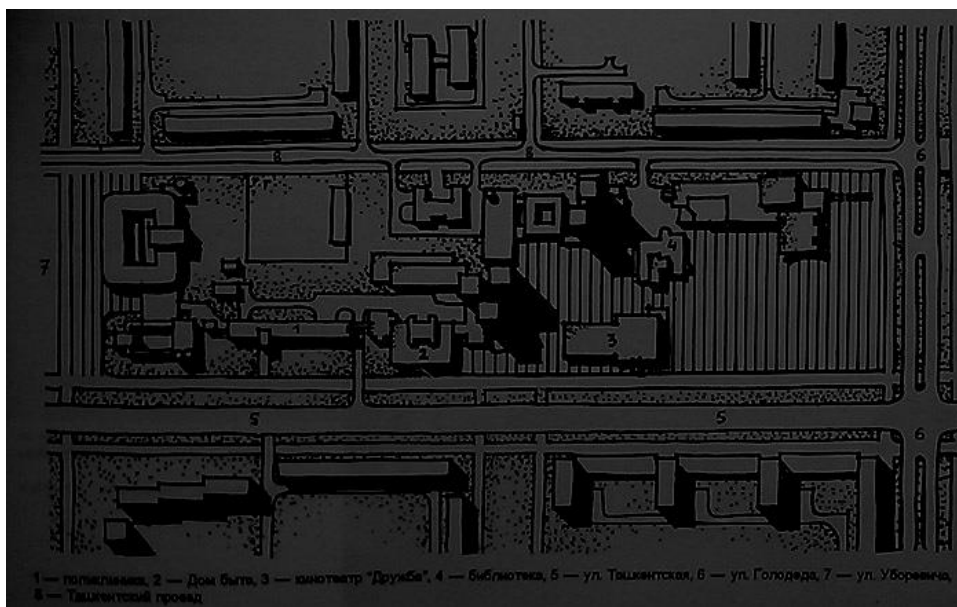
6 Analýza obytných čtvrtí Minsku a jejich územní změny v letech 1945-2015

Doporučujeme provést srovnávací analýzu dvou minských čtvrtí – Čižovky a Lošici – ve třech etapách:

- analýza počáteční fáze projektování čtvrti;
- analýza územních změn v letech 2000-2015;
- analýza územních změn plánovaných do roku 2020.

Začneme analýzu posouzením čtvrti Čižovka, neboť její výstavba byla zahájena několik desetiletí před výstavbou čtvrti Lošici. Projektování nové obytné čtvrti Čižovka bylo zahájeno v jihovýchodní části hlavního města Běloruska v první polovině 60. let a samotná výstavba čtvrti začala v roce 1964 a trvala téměř deset let.

Na obrázku č.4 je znázorněn plán obytné čtvrti Čižovka v letech 1960-1980.

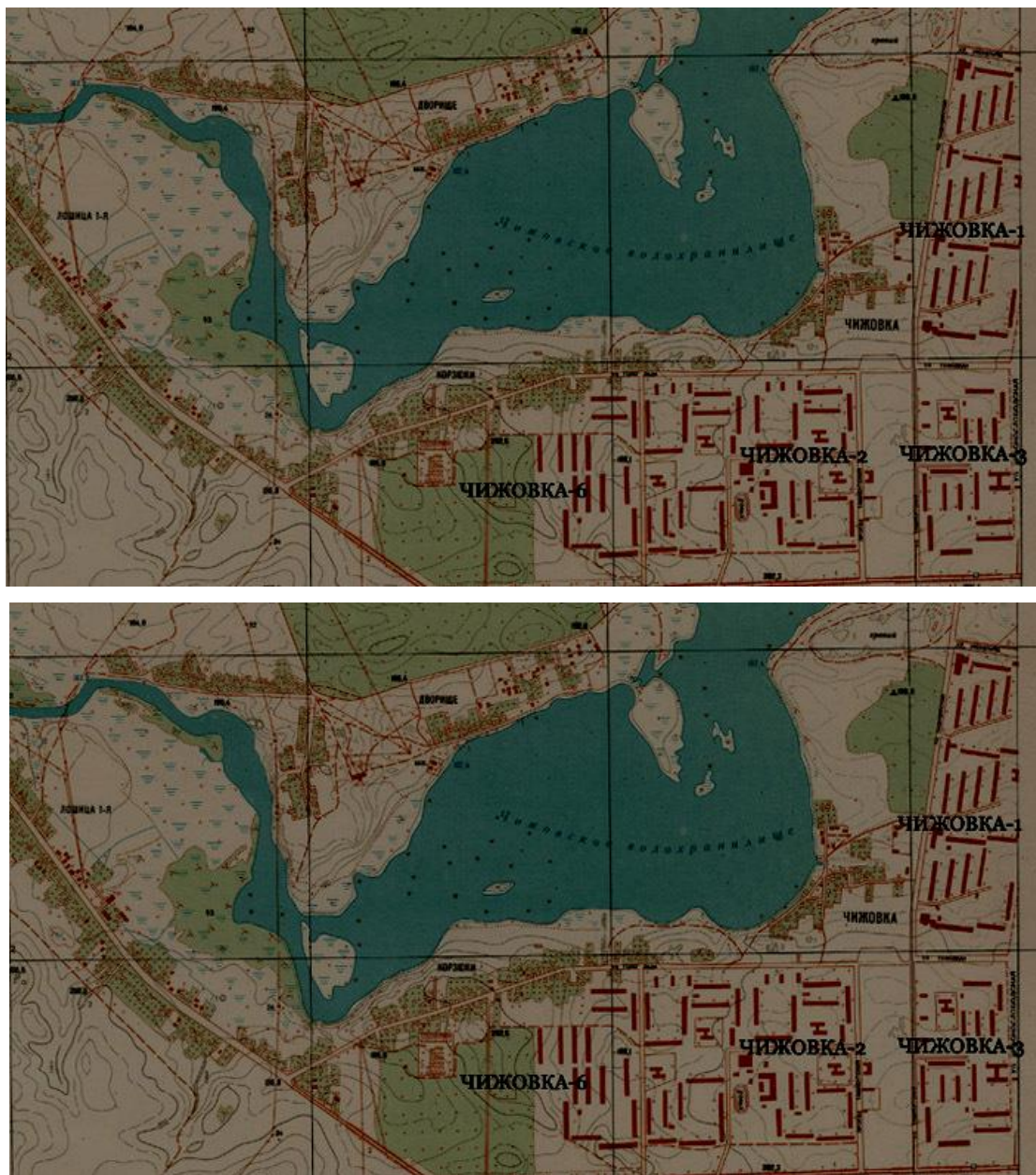
Obrázek č.4 – Plán obytné čtvrti Čižovka v letech 1960-1980.

Podle tradice příznačné pro sovětskou architekturu v letech 1960-1980 musela každá velká obytná čtvrť mít vlastní komunitní centrum. Ani Čižovka se nestala výjimkou – její autoři (R. Artemčik, L. Archangelskaja, J. Zaslavskij, A. Šeľakin) vyprojektovali jedno hlavní centrum a dvě vedlejší centra. Hlavní centrum se umístilo na křižovatce hlavních dopravních tepen čtvrti – ulic Taškentskaja a Goloded, a zabrala široké pásmo mezi první ulicí a Taškentským přejezdem.

Podle projektu architektů Projektového ústavu Minské městské rady (Minskprojekt)

zde vzniklo hned šest obytných čtvrtí, jež byly původně navrženy pro ubytování 62 tisíc obyvatel⁴⁰. V roce 1971 zde vznikl obytný okrsek Čižovka skládající se ze šesti sídlišť. Na obrázcích č.5 a č.6 jsou znázorněny územní plány okrsku Čižovka z roku 1971 a 1997.

Obrázek č.5 – Územní plán obytné čtvrti Čižovka z roku 1971

---

⁴⁰Státní archivy Běloruské republiky (1944-1997). Zkrácená příručka/autoři A. N. Michalčenko a další. Minsk, rok 2000. – str. 98-99.

Obrázek č.6 – Územní plán obytné čtvrti Čižovka z roku 1997

Na posuzovaném plánu je obytná čtvrť Čižovka představena ve své klasické variantě, realizované v době sovětské vlády, bez současné zástavby. Hlavními tepnami obytné čtvrti jsou pod pravým úhlem protínající se ulice Taškentskaja a Goloded (na křižovatce bylo vytvořeno hlavní komunitní centrum obytné čtvrti) a ulice Uborevyče obklopující všechna sídliště Čižovky.

V letech 2000 až 2015 došlo k velké řadě změn v územním plánu obytné čtvrti Čižovka. V roce 2009 byly místním obyvatelům představeny plány rozvoje Čižovky: soukromý sektor se ocitl pod hrozbou kompletní demolice. V té době dokonce probíhalo veřejné projednání projektu rozvoje města. O rok později padlo rozhodnutí o zrušení plánů výstavby vícepodlažních bytových domů uvnitř stávajících sídlišť v souvislosti s vysokými náklady na přesídlení obyvatel⁴¹.

Zároveň s tím postupně mizí nejméně masivní soukromý sektor a na jeho místě vznikají vícepodlažní budovy.

Jedna z oblastí Čižovky, v níž byla naplánována demolice soukromého sektoru, se nachází v oblasti ulic Uborevyče, Kopylské a Stolbcovské. V souladu s plánem rozvoje Minsku měly nízkopodlažní domy zmizet v letech 2020-2030. Tato oblast byla vymezena pro rozvoj občanské vybavenosti – výstavbu administrativně-obchodního a zábavního

⁴¹Územní rozvoj městských systémů: příručka. / J. L. Anoškina a další; hlavní edice J. L. Anoškiné. – Perm: Ed. Permské národní výzkumné polytechnické univerzity, rok 2013. – str. 2015-2016.

komplexu s vícepodlažním parkovištěm. V sousedství měla vzniknout poliklinika. Podle vlády hlavního města se měl tento komplex skládat z obchodních, administrativně-kancelářských, kulturně-zábavních a dalších objektů veřejného významu, a také parkovacích míst. Bylo počítáno s 4 až 12 nebo více podlažími. Vznikla potřeba inženýrské úpravy území a podsypání nižšího terénu.

Podle plánů urbanistů měly být do roku 2020 zdemolovány i soukromé domy na ulici Korzjuki. Jedná se o oblast mezi hypermarketem ProStore a Čižovskou nádrží. Předpokládalo se, že na území vzniklém po demolici soukromého sektoru bude postaveno nejméně 9 vícepodlažních budov, což mělo činit přibližně 200.000 metrů čtverečních.

Hustota Čižovské zástavby je podle dnešních urbanistických měřítek považována za velmi nízkou. Po realizaci shora uvedených změn měla hustota zástavby dosáhnout 5.350 metrů čtverečních na 1 hektar.

Zároveň s tím se ulice Taškentskaja po nedávné rekonstrukci v roce 2014 proměnila na skutečnou širokou třídu. „Samotná myšlenka obytné čtvrti vznikla ze snahy oddělit pěší a dopravní zóny a vytvořit ve velkoměstě podmínky příznivé pro život. To vedlo k vypracování systému uliční sítě, který měl odstranit vozidla z pěších zón v mezích dané čtvrti a tak umožnit lépe organizovat občanskou vybavenost“ napsal svého času architekt N. Varaksin⁴².

Na obrázku č.7 je znázorněn plán obytné čtvrti Čižovka z roku 2015.

---

⁴²Minulost a současnost Čižovky [elektronický zdroj]. – Zdroj: <http://blizko.by/notes/1283>.

Obrázek č.7 – Plán obytné čtvrti Čиžовка z roku 2015

Srovnávací analýza zástavby obytné čtvrti Čиžовка v různých obdobích je uvedena v tabulce č.1

Tabulka č.1 – Srovnávací analýza zástavby obytné čtvrti Čиžовка v různých obdobích

	Analýza počáteční fáze projektování čtvrti	Územní změny v letech 2000-2015	Územní změny plánované do roku 2020
Typ zástavby	Skupinová zástavba	Skupinová zástavba	Skupinová zástavba
Myšlenky, cíle zástavby	Myšlenka zástavby obytné čtvrti spočívala ve snaze oddělit pěší a dopravní zóny a vytvořit příznivé podmínky pro život	Základní myšlenkou zástavby je demolice nejméně rozsáhlých soukromých sektorů a výstavba vícepodlažních	Základní myšlenkou zástavby v daném časovém období je pokračování v demolici soukromých sektorů, na jejichž

	<p>ve velkoměstě. To vedlo k vypracování systému sítě ulic, který měl odstranit vozidla z pěších zón v mezích dané čtvrti a tak umožnit lépe organizovat občanskou vybavenost. Hlavním cílem urbanistického rozvoje v posuzovaném období je vytvoření příznivého životního prostředí a zajištění udržitelného rozvoje čtvrti ve prospěch současných a budoucích generací.</p>	<p>bytových domů na vzniklém území. V tomto časovém období spočívá hlavní cíl urbanistického rozvoje, stejně jako v prvním období, ve vytvoření příznivého životního prostředí a zajištění udržitelného rozvoje čtvrti ve prospěch současných a budoucích generací.</p>	<p>území je naplánována výstavba nejméně devíti vícepodlažních budov, což činí přibližně 200.000 metrů čtverečních. V tomto časovém období spočívá hlavní cíl urbanistického rozvoje, stejně jako v prvním a druhém období, ve vytvoření příznivého životního prostředí a zajištění udržitelného rozvoje čtvrti ve prospěch současných a budoucích generací.</p>
<p>Obecné zásady (myšlenky) v průběhu celého tohoto období</p>	<p>Na základě provedené analýzy územních změn obytné čtvrti Čižovka v různých časových obdobích lze dospět k závěru, že jejich společným rysem je hlavní cíl urbanistického rozvoje. Společným rysem během celého tohoto období je navržení systému sítě ulic, který měl odstranit vozidla z pěších zón v mezích dané čtvrti a umožnit lépe organizovat občanskou vybavenost. Druhé a třetí období zástavby je provázáno myšlenkou zástavby, jež spočívá v demolici soukromých domů a výstavbě vícepodlažních bytových domů na vzniklém území.</p>		

Urbanistické rozdíly	V prvním období (v počáteční fázi projektování) bylo navrženo jedno hlavní centrum obytné čtvrti Čižovka a dvě pomocná centra (stejně jako v každé velké obytné čtvrti v sovětském období), v následujících posuzovaných obdobích bylo od tohoto principu zástavby odstoupeno. Dalším odlišným rysem je to, že v počáteční fázi projektování dominuje rozvinutý soukromý sektor nad množstvím vícepodlažních budov a v současné době až do roku 2030 je naplánována demolice soukromého sektoru a na vzniklém území výstavba vícepodlažních budov a objektů veřejného významu – administrativně-obchodních a zábavních komplexů s vícepodlažním parkovištěm.
----------------------	--

Kladné rysy skupinové zástavby obytné čtvrti Čižovka:

- tento princip zajišťuje lepší podmínky pro provázání vnějšího a vnitřního prostoru, což přispívá k dobrému větrání;

- domy jsou v rámci skupinové zástavby chráněny před hlukem a prachem.

Záporný rys skupinové zástavby obytné čtvrti Čižovka spočívá v tom, že orientace hlavních částí budov se shoduje se směrem ohraničujících hlavních dopravních tepen, jež nejsou vždy příznivé pro dobré oslunění budov a neposkytují ochranu před hlukem a prachem.

Na základě provedené analýzy můžeme dospět k závěru, že ve čtvrti Čižovka, vzniklé v sovětském období vedle průmyslových podniků, probíhá v současné době přeměna obytné zástavby a složení obyvatelstva, přičemž tempo přeměny zůstává nízké a intenzita změn je určována mírou centralností a dopravní dostupnosti. Stejně jako za sovětských časů probíhá rozvoj obytné zástavby převážně extensivně, a to cestou výstavby nových obytných čtvrtí na periferii, mezi staršími a novými obytnými zónami jsou direktivně zachovány zemědělské půdy.

Zároveň s tím se obytná čtvrť Lošica vztahuje k Leninskému okresu Minsku od roku 1985 a je považována za jednu z nejnovějších obytných čtvrtí ve městě. Poloha obytné čtvrti v jižní části města sousedí s Moskevským dálničním okruhem a je oddělena od dálnice ulicí Prušinských. Obytná čtvrť je oddělena od sousedních čtvrtí Lošici železniční

trati a řekou Svisloč. Zástavba Lošici byla zahájena v roce 2000. Tato obytná čtvrť byla navržena pro 50 tisíc obyvatel⁴³.

Obytné domy zde začaly vznikat současně se zástavbou Lošici 2 (v blízkosti obchvatu). Přístup k obytné čtvrti byl ze začátku obtížný: cesta vedla přes pustinu, přes přejezd byla povolena pouze jedna linka autobusu. Pro tuto oblast byly příznačné zabahněné cesty a neosídlený terén. Nicméně obytná zástavba se začala rychle rozrůstat a Lošica 2 se záhy poměrně rychle proměnila v rozvíjející se obytnou čtvrť (obr. č.8).

Obrázek č.8 – Plán obytné čtvrti Lošica z roku 2000

Později, když začaly vznikat obytné čtvrti Lošica 1, Lošica 3 a Lošica 4, začala být Lošica 2 považována za „starou“.

Dokončení zástavby bylo naplánováno do roku 2015, později však bylo rozhodnuto o zvětšení plochy zástavby a tak se mělo ke stávajícím čtyřem obytným čtvrtím v Lošici připojit dalších šest obytných čtvrtí:

- pět obytných čtvrtí z liché strany Igumenského traktu a podél ulic Janki Lučiny a Prušinských,
- jedna obytná čtvrť ze sudé strany Igumenského traktu, na volných pozemcích na hranici ulic Drozdoviče a Špilevského.

⁴³Architekti Sovětského Běloruska. Životopisná příručka. Minsk, rok 1991. – str. 28-30.

Účel nového projektu zástavby obytné čtvrti Lošica z roku 2015 spočívá v:

- regulaci investičních procesů na navrhovaném území v části stanovení urbanistických požadavků pro jeho využití a zástavbu ve spojení se schváleným územním plánem Minsku a jeho úpravou;

- analýze možnosti zvýšení efektivity využití území, které se nachází v zóně vlivu hlavních dopravních tepen celoměstského významu – Igumenského traktu a 3 silničních okruhů;

- zavedení nových urbanistických požadavků a předpisů pro zástavbu Lošici 5, Lošici 6 a Lošici 9 a na území komunálních zón, s přihlédnutím k demolici nízkohodnotné statkové zástavby v oblasti ulice Čiževských a celé obce Lošica, současně s úpravou projektu chráněných oblastí Lošického statkového a parkového komplexu.

Tento projekt je znázorněn na obrázku č.9.

Projekt také zahrnoval následující opatření:

- zvýšení hustoty bytového fondu obytných čtvrtí a úpravu parametrů pro výstavbu nových obytných čtvrtí:

- zajištění minimální hustoty mnohabytové vysokohustotné zástavby – na území spadajícím do ochranných pásem Lošického statkového a parkového komplexu;

- zajištění normované hustoty mnohabytové vysokohustotné zástavby – na území nespádajícím do ochranných pásem;

- změny v dopravní infrastruktuře;

- rezervace území označených červenou čarou pro možnost budoucí výstavby dopravních uzlů a využití tohoto území k zajištění dočasných parkovišť a parkovacích stání;

- organizace městských obslužných území, upřesnění hranic investičních pozemků, vymezení území pro parkoviště a parkovací stání pro trvalé a dočasné parkování vozidel obyvatel obytné čtvrti Lošica;

- upřesnění předpisů Územního plánu Minsku na území městských komunálních a obslužných oblastí s přihlédnutím k analýze skutečných podmínek osvojení a aktivní investiční činnosti;

- změny ve funkčním územním plánování na území obytné čtvrti Lošica, upřesnění hranic investičních pozemků.

Srovnávací analýza zástavby obytné čtvrti Lošica v různých obdobích je uvedena v tabulce č.2

Tabulka č.2– Srovnávací analýza zástavby obytné čtvrti Lošica v různých obdobích

	Analýza počáteční fáze projektování čtvrti	Územní změny v letech 2000-2015	Územní změny plánované do roku 2020
Typ zástavby	Volná zástavba	Volná zástavba	Volná zástavba
Myšlenky, cíle zástavby	Hlavním cílem urbanistického rozvoje v posuzovaném období je vytvoření příznivého životního prostředí a zajištění udržitelného rozvoje Leninského okresu ve prospěch současných a budoucích generací.	Hlavní myšlenka zástavby spočívá ve zvýšení hustoty bydlení v obytné čtvrti, rezervaci území označených červenou čarou pro možnost budoucí výstavby dopravních uzlů a využití tohoto území k zajištění dočasných parkovišť a parkovacích stání. Cílem urbanistického projektu zástavby v obytné čtvrti je: - regulace investičních procesů na navrhovaném území v části stanovení	Hlavní myšlenka zástavby v daném období spočívá ve změně dopravní infrastruktury, organizaci obslužných území, upřesnění hranic investičních pozemků, změnách ve funkčním územním plánování v obytné čtvrti Lošica. V tomto časovém období spočívá hlavní cíl urbanistického rozvoje, stejně jako v prvním a druhém období, ve vytvoření příznivého životního prostředí a zajištění udržitelného rozvoje

		urbanistických požadavků pro jeho využití a zástavbu v souladu se schváleným územním plánem Minsku a jeho úpravou; analýza možnosti zvýšení efektivity využití území, které se nachází v zóně vlivu hlavních dopravních tepen celoměstského významu.	Leninského okresu ve prospěch současných a budoucích generací.
Obecné zásady (myšlenky) v průběhu celého tohoto období	Na základě provedené analýzy územních změn obytné čtvrti Lošica v různých časových obdobích lze dospět k závěru, že jejich společným rysem je hlavní cíl urbanistického rozvoje.		
Urbanistické rozdíly	Obytná čtvrť Lošica je považována za jednu z nových čtvrtí, protože převážná část zástavby byla zahájena v roce 2000 a v souvislosti s tím nejsou žádné větší urbanistické rozdíly v posuzovaných obdobích. Každoročně se zvyšuje hustota bydlení v obytné čtvrti, dochází k rozvoji dopravní struktury v obytné čtvrti Lošica.		

Výhody volné zástavby obytné čtvrti Lošica spočívají v následujícím:

- řešení problému oslunění, ventilace, ochrany před hlukem a prachem, vytváření organické vazby zastavovaného území s vnějším prostředím;
- Je zde možnost funkčního územního plánování a nejpohodlnějšího umístění objektů kulturního a komunitního významu.

Analýza ukazuje, že při srovnání obytných čtvrtí Čižovka a Lošica lze vyvodit závěr, že nejlepší zásadou (typem) zástavby je volná zástavba uplatňovaná v obytné čtvrti Lošica, neboť daný typ zástavby řeší problém ventilace, oslunění, ochrany před prachem a hlukem, vytváří organickou vazbu zastavovaného území s vnějším prostředím, je zde možnost funkčního územního plánování, což obytná čtvrť Čižovka postrádá.

Na základě provedené analýzy územních přeměn obytných čtvrtí Čižovka a Lošica lze dospět k závěru, že jejich společným rysem je hlavní cíl urbanistického rozvoje spočívající ve vytvoření prostředí příznivého pro život a zajištění udržitelného rozvoje obytných čtvrtí ve prospěch současných a budoucích generací. Cílem územních plánů posuzovaných obytných čtvrtí v průběhu celého analyzovaného časového úseku je informační a právní zabezpečení komplexního a vyváženého územního rozvoje v dlouhodobém horizontu a prioritním období v souladu s předpokládanými socioekonomickými parametry, jakož i zajištění komfortních územních podmínek a vysoké kvality života obyvatel.

Efektivní řízení územního rozvoje obytných čtvrtí Čižovka a Lošica v současných, rychle se měnících sociálních, ekonomických a technologických podmínkách, bude uskutečňováno na základě urbanistické politiky, plánu prioritního (funkčního) územního plánování města a systému předpisů.

7 Diskuse

Provedená analýza územních změn sídlišť Čižovka a Lošica potvrzuje hlavní tendence územní přeměny Minsku popsané v první kapitole.

Domněnka toho, že společným rysem pro územní změny sídlišť Čižovka a Lošica je hlavní cíl urbanistického rozvoje spočívající ve vytvoření příznivého prostředí pro život a zajištění udržitelného rozvoje čtvrtí ve prospěch současných a budoucích generací, je podložena tvrzením Bona T. M. v jeho práci „Minský fenomén. Územní plánování a urbanizace v Sovětském svazu po druhé světové válce“: v průběhu socialistické vývojové fáze zastávaly klíčovou úlohu ve vytváření prostorové a funkční struktury města územní plány, jejichž vypracování se řídilo principy uspokojení potřeb sovětské ekonomiky, a to především potřeb průmyslové výroby.

Provedená analýza taktéž ukázala, že město Minsk se nachází ve stádiu evolučních přeměn vyvolaných přeměnou ekonomického systému, a to z industriální vývojové fáze na postindustriální, což rovněž potvrzuje naší domněnku toho, že cílem územních plánů posuzovaných čtvrtí (Čižovka a Lošica) v průběhu celého analyzovaného časového úseku je informační a právní zabezpečení komplexního a vyváženého územního rozvoje v dlouhodobém horizontu a prioritním období v souladu s očekávanými socioekonomickými parametry, jakož i zajištění komfortních územních podmínek a vysoké kvality života obyvatel.

V souvislosti s výše uvedeným naše studie potvrzuje závěry dříve provedených studií o hlavních tendencích územní přeměny Minsku a územních změnách sídlišť Čižovka a Lošica.

8 Závěr

Na základě provedené analýzy teoretických základů rozvoje města lze dospět k závěru, že neexistuje žádná jednotná definice pojmu sídliště. Rozpory v definici lze vysvětlit dvěma faktory. Za prvé, koncepce sídliště je složitá a zahrnuje jak objektivní, tak i subjektivní prvky. Za druhé, sídliště se poměrně nedávno stalo předmětem vědeckých studií a převážná většina publikací na toto téma vznikla až v posledním desetiletí. Existují také nejruznější představy o sociálních vazbách v rámci sídliště, jež jsou zčásti závislé na faktorech, jako je věk, sociální skupina, etnický původ, příjem, rasa, životní styl a zvyky obyvatel sídliště.

V průběhu vypracování práce byla provedena analýza obytných čtvrtí Lošica a Čižovka. Na základě provedené analýzy územních přeměn obytných čtvrtí Čižovka a Lošica lze dospět k závěru, že jejich společným rysem je hlavní cíl urbanistického rozvoje spočívající ve vytvoření prostředí příznivého pro život a zajištění udržitelného rozvoje obytných čtvrtí ve prospěch současných a budoucích generací. Cílem územních plánů posuzovaných čtvrtí v průběhu celého analyzovaného časového úseku je informační a právní zabezpečení komplexního a vyváženého územního rozvoje v dlouhodobém horizontu a prioritním období v souladu s předpokládanými socioekonomickými parametry, jakož i zjištění komfortních územních podmínek a vysoké kvality života obyvatel. Efektivní řízení územního rozvoje obytných čtvrtí Čižovka a Lošica v současných, rychle se měnících sociálních, ekonomických a technologických podmínkách, bude uskutečňováno na základě urbanistické politiky, plánu prioritního (funkčního) územního plánování města a systému předpisů.

9 Seznam použité literatury

1. Аношкин П.А. Обоснование пространственной реорганизации крупнейшего города / П.А. Аношкин// Вопросы новой экономики. – 2013.– №1(25).

Anoškin P. A. „Odůvodnění územní reorganizace největšího města“ / P. A. Anoškin // Otázky nové ekonomiky. – rok 2013.– č. 1 (25).

2. Аношкин П.А. Территориальные предпосылки формирования инновационной среды города / П.А. Аношкин // Инновационное развитие и экономический рост. Материалы V международной научной конференции «Инновационное развитие и экономический рост».– Москва: РУДН, 2011.

Anoškin P. A. „Územní předpoklady pro formování inovativního prostředí města“ / P. A. Anoškin // „Inovativní rozvoj a ekonomický růst“. Sborník 5. mezinárodní vědecké konference „Inovativní rozvoj a ekonomický růst“.– Moskva: RUDN, rok 2011.

3. Архитекторы Советской Белоруссии. Биографический справочник. Минск, 1991.

Architekti Sovětského Běloruska. Životopisná příručka. Minsk, rok 1991.

4. Бон Т.М. Минский феномен. Городское планирование и урбанизация в Советском Союзе после Второй мировой войны. М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2013.

Bon T. M. „Minský fenomén. Městské plánování a urbanizace v Sovětském svazu po druhé světové válce.“ М.: Ruská politická encyklopedie (ROSSPEN), rok 2013

5. Восстановительное строительство и задачи архитекторов. Письмо Председателя Президиума Верховного Совета СССР Михаила Ивановича Калинина Председателю Комитета по делам архитектуры при СНК СССР А. Г. Мордвинову // АСССР. 1944. №. 4

Rekonstrukční výstavba a úkoly architektů. Dopis Předsedy Presidia Nejvyšší rady SSSR Michaila Ivanoviče Kalinina předsedovi Úřadu architektury Rady lidových komisařů G. Mordvinu // ASSSR. rok 1944, č. 4.

6. Всероссийское совещание по градостроительству. 7-10 июня 1960 г. Сокращенный стенографический отчет. Москва, 1960.

Celosvazová konference o urbanismu. 7.-10. června roku 1960. Zkrácená

stenografická zpráva. Moskva, rok 1960.

7. Всесоюзное совещание по строительству. Секция жилищного и культурно-бытового строительства, планировки и застройки городов. Москва, 1958.

Celosvazová konference o stavitelství. Sekce bytového a kulturního stavitelství, plánování a výstavby měst. Moskva, rok 1958.

8. Всесоюзное совещание строителей, архитекторов и работников промышленности, строительных материалов, строительного и дорожного машиностроения, проектных и научно-исследовательских организаций. 30 ноября - 7 декабря 1954 г. Сокращенный стенографический отчет. Москва, 1955.

Celosvazová konference stavitelů, architektů a pracovníků v oblasti průmyslu, stavebních materiálů, stavebního a silničního strojírenství, projektových a vědeckoprůzkumných organizací. 30. listopadu – 07. prosince 1954. Zkrácená stenografická zpráva. Moskva, rok 1955.

9. Галактионов А. А. Современные задачи в планировке и застройке новых жилых районов больших городов: дисс. канд. арх.: 18.00.04/ Галактионов А. А. - М., 1946.

Galaktionov A. A. „Současné problémy při plánování a výstavbě nových obytných čtvrtí velkoměst“: dis. kand. arch.: 18.00.04/ Galaktionov A. A. - М., 1946.

10. Город-герой Минск. Карты / ред. В. И. Ламзин, Д. В. Черных. М., 1982.

Město-hrdina Minsk. Mapy / ed. V. I. Lamzin, D. V. Černych. М., 1982.

11. Город-герой Минск. Карты / ред. В. И. Ламзин, Д. В. Черных. М., 1990.

Město-hrdina Minsk. Mapy / ed. V. I. Lamzin, D. V. Černych. М., 1990.

12. Городское хозяйство Белорусской ССР. Основные фонды по состоянию на 1 января 1966 г. / Сборник подгот. И. И. Гурии, И. Н. Дворянин, Д. В. Такопуло, Е. И. Черепко. Минск, 1967.

Městské hospodářství Běloruské SSR. Hlavní fondy k 1. lednu 1966 / Sbíрка ed. I. I. Gurií, I. No. Dvorjanin, D. V. Takopulo, J. I. Čerepko. Minsk, 1967.

13. Государственные архивы Республики Беларусь (1944-1997). Краткий справочник / авторы-состав. А. Н. Михальченко и др. Минск, 2000.

Státní archivy Běloruské republiky (1944-1997). Zkrácená příručka/autoři A. N. Michalčenko a další. Minsk, 2000.

14. Градостроительство. Планировка и застройка городских и сельских поселений: свод правил СП 42.13330.2011. – М.: ОАО «ЦПП».

Plánování měst. Plánování a výstavba městských a venkovských sídel: sbírka pravidel SP 42.13330.2011. – М.: Veřejná akciová společnost „СРР“.

15. Материалы Всероссийского совещание главных архитекторов городов (2-6-го июля 1945 г.). Москва, 1946.

Materiály Všeruského shromáždění hlavních architektů měst (2.-6. července roku 1945). Moskva, rok 1946.

16. Матушевич Е. Минск. Книга жизни. 4500 событий и фактов из истории города. Минск, 2006

Matuševič J. Minsk. Kniha života. 4500 událostí a faktů z dějin města. Minsk, rok 2006.

17. Минск. Иллюстрированная схема. Минск, 1967.

Minsk. Ilustrované schéma. Minsk, rok 1967.

18. Minsk. Plán Minsku, rok 1987.

19. Минск. План города / ред. Л. А. Лекомчева. М., 1991.

Minsk. Plán města / ed. L. A. Lekomčeva. M., rok 1991.

20. О жилищном и культурно-бытовом строительстве, развитии городского хозяйства и благоустройстве города Минска в 1961 году. Минск, 1961.

O bytové a kulturní výstavbě, rozvoji městského hospodářství a zlepšování blahobytu Minsku v roce 1961. Minsk, rok 1961.

21. Организация и планировка мест массового отдыха трудящихся Минска. М., 1960.

Organizace a plánování míst hromadné rekreace pracovníků Minsku. M., rok 1960.

22. Перцик Е. Н. Крупные городские агломерации: развитие, проблемы проектирования // Проблемы развития агломераций России. М.: Крассанд, 2010.

Percik J. N. „Velké městské aglomerace: rozvoj, problémy v oblasti projektování // Problémy rozvoje ruských aglomerací Ruska“. М.: Krassand, rok 2010.

23. Пространственное развитие городских систем: учебное пособие. / Е.Л. Аношкина и др.; под общ. ред. Е.Л. Аношкиной. – Пермь: Изд. Перм. нац. исслед. политехн. у-та, 2013.

Územní rozvoj městských systémů: příručka. / J. L. Anoškina a další; hlavní edice J. L. Anoškiné. - Perm: Ed. Permská národní výzkumná polytechnická univerzita, rok 2013.

24. Сборник нормативных и справочных материалов по развитию городов. М., 1980.

Sbírka normativních a referenčních materiálů o rozvoji měst. М., rok 1980.

25. Сборник постановлений, приказов и инструкций по вопросам планировки населенных мест и архитектурного проектирования. М., 1948.

Sbírka nařízeních, příkazů a pokynů pro plánování obytných měst a architektonické plánování. М., rok 1948.

26. Собрание постановлений правительства Союза Советских Социалистических Республик. Москва. 1938-1980.

Sbírka nařízeních vlády Svazu sovětských socialistických republik. Moskva rok 1938-1980.

27. Социалистическое соревнование строителей Сталинграда и Минска / под ред. П. И. Котоводона. Минск, 1950.

Socialistická soutěž mezi staviteli Stalingradu a Minsku / ed. P. I. Kotovodona. Minsk, rok 1950.

28. Союз архитекторов Белорусской ССР между XI и XII съездами / отв. за выпуск: И. И. Бовт и др. Минск, 1980.

Svaz architektů Běloruské SSR v období mezi XI. a XII. sjezdem/ osoba odpovědná za vydání: I. I. Bovt a další. Minsk, rok 1980.

29. Союз архитекторов Белорусской ССР между XII и XIII съездами / сост. Ю. Ф. Потапов и др. Минск, 1985.

Svaz architektů Běloruské SSR v období mezi XII. a XIII. sjezdem/ed. J. Potapova a dalších. Minsk, rok 1985.

30. Центральный государственный архив Октябрьской революции и социалистического строительства БССР. Путеводитель. Минск, 1967.

Státní ústřední archiv Říjnové revoluce a socialistického stavitelství BSSR. Průvodce. Minsk, rok 1967.

31. Senkevitch A. Soviet Architecture 1917-1962. A Bibliographical Guide to

Source Material. Charlottesville, 1974.

32. Vakar N. P. A Bibliographical Guide to Belorussia. Cambridge, Mass., 1956.

33. White P. M. Soviet Urban and Regional Planning: A Bibliography with Abstracts.
London, 1979.